

Müəllim : Əliyeva Nəribə İmani qızı.

İxtisas: Fiziki tərbiyə müəllimliyi.

Fənn : Fiziki tərbiyənin tarixi

Təvsiyyə olunan dərslik, dərs vəsaitinə metodik vəsaitlər:

Əsas

- 1."Bədən tərbiyəsi və idman tarixi".A.Əliyev, D.Quliyev,Bakı- 2005
- 2.Müsdəqil Azərbaycan Respublikasında Bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafı (1991-2011).Dərs vəsaiti.Dilqəm Quliyev.Bakı,Mütərcim 2012
3. "Azərbaycanda bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf tarixi". F.F.Acalov, Bakı-1985
4. "Bədən tərbiyəsi və idman tarixi"E.Aslanov, O.Əkbərov Bakı-2007
- 5.Mejdunorodnoye sportivnoe dlixenie. A.O.Romanov Moskva-1978

Mühazirə mövzuları

Mövzu № 1. Bədəntərbiyəsi və idman tarixinin vəzifələri.

Plan:

1. Fizikiterbiyənin məqsədi vəzifələri.
- 2.Fizikiterbiyənin inkişaf dövürləri.

Mövzu № 2. İbtidai icma quruluşu dövründə fiziki hərəkətlərin təşəkkülü.

Plan:

1. Fiziki hərəkətlərin meydana gəlməsi.
2. Ataxaqanlıq və anaxaqanlıq

Mövzu № 3. Qədim şərq dövlətlərində və antik Yunanıstanda fiziki tərbiyə.

Plan:

1. Şərq dövlətlərində fiziki tərbiyə
2. Antik Yunanıstanda fiziki tərbiyə

Mövzu №4 .Sparta və afinada fiziki tərbiyə sistemi.

Plan:

1. Sparta fizikiterbiyəsi
2. Afina fizikiterbiyə sistemi

Mövzu № 5. Antik gimnastika və qədim olimpiya oyunlarının yaranması.

Plan:

- 1.Gimnastikanın növləri
- 2.Olimpiya oyunları

Mövzu № 6. Qədim Romada fiziki tərbiyə

Plan:

1. Qədim Romada fiziki tərbiyə
2. Respublika dövründə fiziki tərbiyə
3. Roma imperiyasından sonra fiziki tərbiyə

Mövzu № 7. Avropa və Asiya xalqlarında fiziki tərbiyə

Plan:

1. Feodalizimdə fiziki tərbiyə forma və metodları
2. Orta əsrlərdə fiziki tərbiyə

Mövzu № 8. Orta əsr kənd və şəhər əhalisində fiziki hərəkətlər

Plan:

1. XI-XII əsrdə Avropada fiziki tərbiyə
2. Fiziki hərəkətlərin müxdəlifliyi

Mövzu № 9. Şimal intibahı tədris müəssisələrində fiziki tərbiyənin tətbiqində ilk cəhdlər

Plan:

1. Şimal intibahı
2. XV əsrin II yarısında Qərbi Avropa məktəblərində fiziki tərbiyə

Mövzu № 10. Hindistanda və çində fiziki tərbiyə

Plan:

1. Hindistanda fiziki tərbiyə
2. Çində fiziki tərbiyə

Mövzu №11. Orta əsrdə Yaponiyada fiziki tərbiyə

Plan:

1. Yapon cəngavər intibatları
2. Cəngərliklər məktəbi

Mövzu № 10. “Kitabi Dədə Qorqud”dastanında fiziki tərbiyə məktəbləri

Plan:

1. Dastanda fiziki tərbiyə
2. Çövkən milli oyunu

Mövzu № 11. Azərbaycan milli oyunlarının təşəkkülü, zorxana və meydan oyunları

Plan:

1. Meydan tamaşaları
2. Zorxana və meydan oyunları

Mövzu № 12. Azərbaycan mütəfəkirlərinin fiziki tərbiyə haqqında fikirləri

Plan:

1. Mütəfəkirlərimizin fikirləri
2. N.Tusiyə görə fiziki tərbiyə

Mövzu № 14. Azərbaycanda milli idman oyunlarının inkişafı

Plan:

1. Rusiya İran münasibətlərinin Azərbaycana təsiri
2. XIX əsrdə Azərbaycanda oyunların inkişafı

Mövzu № 15. Azərbaycanda Demokratik cəmiyyətində bədən tərbiyəsi və idman sahələrində atılan ilk addımlar

Plan:

1. 1920-ci il hadisələri
2. ZİB vəQİB təşkilatlarının yaranması

Mövzu № 16 Sovet Azərbaycanında fiziki tərbiyə mədəniyyətin inkişafı

Plan:

1. 1920 –ci illərdən sonra Azərbaycanda fiziki tərbiyə
2. Respublikada fiziki tərbiyənin inkişafı

Mövzu № 17 Zaqafqaziya dövlət cismani mədəniyyət institutunun yaranması

Plan:

1. İnstitutun yaranması
2. Müharibə dövründə institutun fəaliyyəti

Mövzu № 18 Müstəqil Azərbaycanda bədəntərbiyə və idmanın inkişafı

Plan:

1. 1991 –ci ildə Azərbaycanda siyasi vəziyyət
2. Müstəqillikdə fiziki tərbiyənin inkişafı

Mövzu № 19 Azərbaycan idmançılarının erməni işğalçılarına qarşı döyüşlərdə göstərdiyi igidliklər

Plan:

1. Azərbaycanda erməni təcavuzu
2. Vətənin müdafiəsində tələbələrin inkişafı

Mövzu № 20 Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman və Turizm Nazirliyinin yaradılması və inkişafı

Plan:

1. Turizmin yaradılması
2. Azərbaycanda turizmin

Mövzu № 21 Respublikada yeni olimpiya kompleksləri

Plan:

1. Bakı olimpiya kompleksi
2. Olimpiya kompleksinin davamlı tikintisi

Mövzu № 22 Beynəlxalq olimpiya hərəkatı

Plan:

1. Müasir olimpiya oyunları
2. Yay və qış olimpiya oyunları

Mövzu №23 Olimpiya xarakteristikası

Plan:

1. Xarakteristikanın bölmələri
2. Olimpiyadada sosializm və kapitalizm sistemi

Mövzu №24. I Olimpiya oyunları

Plan:

- 1.Olimpiya oyunun açılışı
- 2.İdman nəticələri

Mövzu №25 XXII Olimpiya oyunları

Plan:

- 1.Olimpiyadanın açılış mərasimi
- 2.Azərbaycan idmançılarının nəticələri

Mövzu №26. Qış olimpiya oyunları:Azərbaycan idmançılarının ilk qış (XVIII)oyunlarında iştirakı

Plan:

- 1.Qış olimpiya oyununun tarixi
- 2.Azərbaycan idmançılarının nəticələri

Mövzu № 27. XIX Qış olimpiya oyunları:Azərbaycan idmançılarının iştirakı

Plan:

- 1.Azərbaycanın M.O .K
- 2.B.O.K-nın fəaliyyəti

Mövzu №28. Cənub-Şərqi Asiya ölkələrinin oyunları

Plan:

- 1.Assosiyanın əsas məqsədi
- 2.Asiya oyunları

BƏDƏN TƏRBIYƏSİ VƏ İDMAN TARİXİ FƏNNİNƏ GİRİŞ, ONUN MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİ, METODOLOJİ ƏSASLARI

Bədən tərbiyəsi və idman tarixi fənni bədən tərbiyəsi və idman haqqında elmin mühüm bir bölməsini təşkil edir. O, müxtəlif dövrlərdə yaşamış adamların fiziki tərbiyəsi və idman fəaliyyətinin forma və metodlarına, nəzəriyyə və praktikasına elmi təhlil verir.

Bədən tərbiyəsi və idman tarixi fənninin vəzifəsi dünyada və ölkəmizdə bədən tərbiyəsi və idmanın yaranması və inkişafını izləmək, bədən tərbiyəsi tarixinə aid mənbələri aşkara çıxarmaq, bədən tərbiyəsi hərəkətinin dövlət və ictimai təşkilatlar tərəfindən idarə olunmasını əsaslandırmaq, gənc nəslin fiziki tərbiyəsində, bədən tərbiyəsi təşkilatlarının mövqeyini və rolunu müəyyən etməkdən ibarətdir.

Deməli bədən tərbiyəsi və idman tarixi cəmiyyətin iqtisadi, siyasi və mədəni həyat şəraiti ilə əlaqədar müxtəlif dövrlərin inkişafının ümumi qanunauyğunluğundan bəhs edən elmdir. Buna görə də bədən tərbiyəsi və idman tarixi fənnini öyrənənkən bu elmin ümumi nəzəri əsaslarına istinad etmək lazımdır. Çünki sosial həyat tərzini, siyasi quruluşu, insanların bədən tərbiyəsi və idmanın da daxil olduğu mənəvi həyatımız maddi nemətlər istehsalının inkişafına yardımçıdır.

Bədən tərbiyəsi və idmanın tarixi də bəşəriyyətin keçdiyi formasiyalar çərçivəsində müəyyənləşir. Təbiidir ki, sosial - iqtisadi dövrlər dəyişdikcə, ləbüd olaraq bədən tərbiyəsinin də yeni forma, metod və vasitələri, eləcə də yeni növləri yaranmağa başlayır.

Hər dövrdə, müəyyən zaman kəsiyində bədən tərbiyəsinin keçid (aralıq) formaları olmuşdur. Cəmiyyətdə bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf tarixini küll halında öyrənərkən, bu prosesin bütün xalqlarda eyni vaxtda, özü də cəmiyyətin inkişafının əsas mərhələlərində eyni formada və miqyasda baş vermədiyini nəzərə almaq lazımdır.

Bədən tərbiyəsi və idman tarixini öyrənərkən əldə rəhbər tutulan mühüm nəzəri müddəalardan biri tarixdə şəxsiyyətin və xalq kütlələrinin rolunu düzgün müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Cəmiyyətdə görkəmli şəxsiyyətlərin rolunu inkar etməməklə bərabər, tarixin əsas hərəkətverici qüvvəsinin xalq olması da danılmazdır. Xalq nəinki maddi nemətlərin, eləcə də cəmiyyətin mənəviyyətinin yaradıcısıdır. Bəşəriyyətin mədəniyyət sahəsində qazandığı ən böyük nailiyyətlər xalqın yaradıcılıq söyləri ilə həmişə üzvi surətdə bağlı olmuşdur.

Fiziki tərbiyədə istifadə olunan hərəkətlərin əksəriyyətinin xalqla bağlı olması zəhmətkeş kütlələrin bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafı prosesində həlledici rol oynamasına sübutdur.

İdmanın bir çox müasir növləri öz mənbəyini tarixin uzaq keçmişindən almışdır. Güləş, boks, ağırlıq qaldırma, ox atma, qılınç oynatma, üzgüçülük, futbol, şəhərcik oyunu və s. buna misal ola bilər. Bu növlər əsrlər boyu təkmilləşmiş, qayğı ilə qorunub saxlanılmış, nəsildən-nəslə keçərək dövrümüze qədər gəlib çatmışdır.

Beləliklə, bədən tərbiyəsi və idman tarixi bir fənn kimi yalnız fiziki tərbiyə üzrə elmi-tədqiqat işləri apararlardan, gimnastika sistemi yaradıcılarından, görkəmli məşqçi və idmançılardan bəhs edə bilməz. Onun əsas vəzifəsi bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafında xalq kütlələrinin həlledici rolunu göstərməkdir.

Spesifik biliklərin xüsusi sahəsi olan bədən tərbiyəsi və idman tarixi fənninin özünəməxsus quruluşu vardır ki, elmi dövrləşdirmə də onun əsasında dayanır. Onun metodoloji əsasını uzaq keçmişin ən sadə hərəkət elementlərindən başlayaraq, müasir adamların fiziki tərbiyəsi və idman fəaliyyətinin təşkilində istifadə olunan mürəkkəb, elmi cəhətcə əsaslandırılmış biliklər sistemi təşkil edir. Bütün bunlar öz növbəsində bədən tərbiyəsinin əsas mərhələlərini,

təşəkkülünü və inkişaf xüsusiyyətlərini ümumiləşdirib aydınlaşdırır. Məhz bu baxımdan bədən tərbiyəsi və idman tarixinin dövrləşdirilməsi cəmiyyətin inkişafındakı sosial-iqtisadi formasionalara uyğun olaraq aşağıdakı dövrlərə bölünə bilər:

Birinci dövr. Qədim dövrün bədən tərbiyəsi tarixi. Bu dövr tarixində ibtidai icma cəmiyyətinin və quldarlıq dövründəki fiziki tərbiyədən bəhs edilir.

İkinci dövr. Orta əsrlərin bədən tərbiyəsi tarixi. Bu, feodalizm dövrünə məxsus bədən tərbiyəsinin təşəkkülündən, inkişafından və tənəzzülə uğramasından bəhs edilir.

Üçüncü dövr. Yeni dövrün bədən tərbiyəsi tarixi. Bu, burjuva - demokratik tipli bədən tərbiyəsinin əmələ gəlməsi və hakim mövqə tutmasından bəhs edir.

Dördüncü dövr. Ən yeni dövrün bədən tərbiyəsi və idman tarixi. Bu, 70 illik sosialist tipli sovet fiziki tərbiyəsinin formalaşması və onunla yanaşı inkişaf etməkdə olan ölkələrdə idmanın və bədən tərbiyəsinin yaranması, həmçinin inkişaf etmiş demokratik ölkələrdə idmanın inkişafından bəhs edilir.

Bədən tərbiyəsi və idman tarixini öyrənərkən onun bu və ya digər sosial-iqtisadi formasiya çərçivəsində davam edən inkişafının ümumi və spesifik qanunauyğunluqlarını, cəmiyyətin maddi şəraitinin və tərəqqisinin əsas səbəblərini aydınlaşdırmağa xüsusi fikir vermək lazımdır. Fənnin məzmununda Vətən məfhumuna xüsusi yer verilir. Bədən tərbiyəsi və idmanın ümumi tarixi ilə ahəngdar surətdə əlaqələndirilmişdir.

Bədən tərbiyəsi və idman tarixinin əsas metodoloji mənbələri idman növləri üzrə federasiya və assosiasiyaların, hökumətin iqtisadiyyata, mədəniyyətə, fiziki tərbiyə məsələlərinə dair qərarlarından və ümumi tarix materiallarından ibarətdir. Qədim mədəniyyətə aid arxeoloji abidələr, etnoqrafik materiallar, folklor əsərləri, dövrü mətbuat, bədən tərbiyəsi və idman məsələlərinə toxunan pedoqoqların əsərləri də mühüm mənbələrdən sayılır. Bunlardan əlavə, bədən tərbiyəsi və idman təşkilatlarının fiziki tərbiyə haqqında statistika və hesabat materiallarına da diqqət yetirilmişdir. Bədən tərbiyəsi və idman tarixi üçün obyektivlik əsas şərtidir. Məhz bu prinsip bədən tərbiyəsi və idmanın dərin inkişaf proseslərini obyektiv cəhətdən başa düşməyə, nəzəriyyə və praktikada müxtəlif əyintilərə qarşı uğurlu mübarizə aparmağa, bədən tərbiyəsi və idmanın progressiv inkişafına təsir göstərməyə imkan yaradır.

Bədən tərbiyəsi və idman tarixi fənni gənclərin dünya görüşünün formalaşmasına, bu sahədə təhsilli mütəxəssislər tərbiyə etməyə, onları Vətənə, xalqa sadıq adamlar kimi yetişdirməyə təsir göstərən fənlər sırasına daxildir. Bu fənn gələcək mütəxəssisləri bədən tərbiyəsi sahəsində lazımi biliklərlə silahlandıraraq onların mədəni və siyasi dünyagörüşünü genişləndirir, həyatın ictimai təzahür forması olan tarixin inkişaf qanunauyğunluqlarını açıb izah edir, keçmiş qiymətləndirməkdə, bu günümüzü, sabahımızı başa düşməkdə onlara yardımçı olur və müasir bədən tərbiyəsi sistemini təkmilləşdirmək üçün əldə olan təcrübədən daha səmərəli istifadə etmək yollarını göstərir.

Bədən tərbiyəsi və idman tarixi üzrə biliklər gəncləri vətənpərvərlik, beynəlmilətçilik və xalqlar arasında dostluq ruhunda tərbiyə etməkdə güclü vasitədir. Bu fənn gələcək müəllim və məşqçilərdə yüksək mədəniyyət, Olimpiya ideyalarına sədaqət, xalqlar arasında düşmənçilik ideyalarına və mənəviyyatsızlığa qarşı barışmazlıq kimi keyfiyyətləri formalaşdırır.

2. İLK İNSAN MƏSKƏNLƏRİ

(Daş dövrü)

Azərbaycan ən qədim insanın məskunlaşdığı ərazilərdən biridir. Alimlər ən qədim insanların sümüyü əsasında onların zahirini təsvir etmişlər. Ən qədim insanlar iri meymuna oxşamışlar. Onların əlləri dizə qədər uzanır, ov edir. yem toplayır, müdafiə olunurdular. Onların alnı ensiz və maili idi. Bədənlərinin çox hissəsi tüklə örtülüdür. Füzuli rayonu yaxınlığında Azıx mağarasında qədim insan üzləri və insanın alt çənə sümüyü aşkar edilmişdir. Bu insan b.e.ə. 450-350 min il

II FƏSİL

QƏDİM DÜNYADA FİZİKİ HƏRƏKƏTLƏRİN MEYDANA GƏLMƏSİ (Eradan əvvəl IV minillikdən bizim eramızın V əsrinədək) İBTWAI ICMA QURULUŞU DÖVRÜNDƏ FİZİKİ HƏRƏKƏTLƏRİN TƏŞƏKKÜLÜ

Fiziki hərəkətlərin meydana gəlməsi haqqında bir sıra nəzəriyyələr mövcuddur. Alimlərin bir qrupu – Leturno, Espinoza, Şiller, Spenser və başqaları fiziki tərbiyəni heyvanların oyunlarından götürüldüyünü iddia edirlər.

Fred ve onun davamçıları sübut etməyə çalışmışlar ki, guya oyun şəxsiyyətin tam kamil olmamasının şərtlərindədir. Oyun da insan həyatın real çətinliklərindən uzaqlaşır, xəyal aləminə çəkilir. Fiziki tərbiyənin və adətlərin əmələ gəlməsi haqqında Qərb nəzəriyyəsi bu əsas üzərində qurulmuşdur.

Alimlərdən Buxer, Nering, Maksimov, Şternberq və başqaları təsdiq edirdilər ki, heyvanların əhliləşdirilməsi nəticəsinə ibtidai oyun və rəqslər əmələ gəlmişdir.

Sosial-demokrat ideoloqlar (Xakeli və Foqt) sübut etməyə çalışırdılar ki, fiziki tərbiyə insana xas olan bioloji cəhətdən öz əcdadı sayılan heyvandan irsən keçmişdir.

Digər nəzəriyyələr də mövcuddur. Lakin bu nəzəriyyələrin elmi əsası yoxdur.

Müasir elm sübut etmişdir ki, bəşər cəmiyyətinin təşəkkülü 2,6 - 3 milyon il bundan əvvəl başlanmışdır.

İbtidai icma quruluşu dövründə istehsal münasibətlərinin əsasını ictimai mülkiyyət təşkil edirdi. İnsanların istifadə etdikləri ilk alətləri dəyənək, yer qazan çubuq, sivri daş olmuşdur. Sonralar bu alətlər yay - oxla (kamanla) əvəz olunmuşdur. Ov etmək, qida tapmaq, vəhşi heyvanlardan, qonşu qəbilədən qorunmaq üçün adamlar birgə işləməyə, birgə dolanmağa məcbur olurdular. Burada istehsal vasitələri üzərində hələ xüsusi mülkiyyət yox idi, sinifli cəmiyyət yaranmamışdı, deməli, istismar da yox idi. Əmək ictimai idi. İnsanlar təbiətdən aldıkları hazır nemətlərdən istifadə edirdilər. Bu dövrdəki insanların fiziki hərəkətlərində bir neçə xüsusiyyət nəzərə çarpırdı. Məsələn, hələ insanlar arasında sadəcə qaçış yox, təqib etmək və ya da ki təqibdən xilas olmaq üçün qaçmaq mövcud idi. Fiziki hərəkətlər kompleks şəkildə müşahidə olunurdu, yəni boş-boşuna qaçmaq əvəzinə dovşan, maral, keçi və s. heyvanları qaçıb tutmaq, ovlamaq zəruriyyəti yaranırdı.

İnsan kamilləşdikcə müxtəlif oyun növləri də yaranıb inkişaf etmişdir. Oyunlar insanlar arasındakı əlaqə formalarının yaranması ilə birlikdə meydana gəlmişdir. O dövrdə oyunlar insanların həyat təcrübəsini və əməyini əks etdirirdi. Məsələn: ov etmək, balıq tutmaq, vəhşi quş yumurtalarını yığmaq və s. kimi oyunlar məişətlə bağlı yaranırdı.

Anaxaqanlıq dövründə kütləvi ovçuluq qəbilə üzvləri arasında cins və yaş xüsusiyyətlərinə görə bölünürdü.

İnsanların həyat və iş təcrübəsi artdıqca, onlar müxtəlif alətlər düzəldir və onlardan səmərəli istifadə etməyi öyrənirdilər. Artıq insanlar başa düşürdülər ki, bir işə əvvəldən müəyyən hazırlıq görülmədikdə onun nəticəsi səmərəsiz olur. Onlar daha yaxşı nəticə əldə etmək üçün müxtəlif alətlər düzəldirdilər. İnsanlar lazım olan məhsulu əldə etmək, istədikləri məqsədə nail olmaq üçün əvvəlcədən məşq edirdilər Beləliklə, ibtidai icma dövründə əmək tərbiyəsi ilə birlikdə fiziki tərbiyə də yarandı.

Anaxaqanlıq dövründə qəbilənin əsas işlərini qadınlar görürdülər. Qohumluq ana xətti ilə müəyyən olunurdu.

Bu dövrdə maldarlığın inkişafı ilə əlaqədar olaraq tayfa ittifaqları otlaqlar və əkin yerləri uğrunda müharibələr aparırdılar. Bu müharibələrə hazır olmaq məqsədilə hərbi işə daha çox fikir verilir.

Anaxaqanlıqdan ataxanlıq dövrünə keçiddə tədricən adamların ictimai həyatında dəyişikliklər yaranıb inkişaf edir və buna müvafiq olaraq oyunlar da, fiziki hərəkətlər də sərbəstlə şir və bədən tərbiyəsinin xüsusi vasitələrinə çevrilir.

Ataxanlıq dövründə kişilərin ictimai həyatda rolu artır. qohumluq ata xətti ilə müəyyən edilirdi. Ataxanlıq dövründə yamsılama elementləri tədricən sıxışdırılıb aradan çıxarılırdı. İnsanların şüur və nitqi təkmilləşmiş və inkişaf etmiş, yeni tərbiyə formaları da meydana çıxmışdır. Vaxtilə insanlar əmək prosesində yaratdıqları müxtəlif hərəkətlərdən oyunlarda istifadə etməyə başladılar. İctimai tərbiyədə pedaqoji prosesin əsasını nisbətən kütləvi oyunlar təşkil edirdi ki, burada da bədən tərbiyəsi əsas rol oynayırdı.

Əgər anaxaqanlıq dövründə yarış tipli oyunlar özünəməxsus elementlərdən ibarət olan bədən tərbiyəsi vasitəsi kimi istifadə olunurdusa, ataxaqanlıq dövründə oyunlar və fiziki hərəkətlər spesifik xüsusiyyətlər təşkil edir və ibtidai pedaqoji prosesdə bədən tərbiyəsinin vasitəsi kimi istifadə olunmağa başlayır.

İbtidai icma quruluşunun dağılması prosesində tərbiyə sinfi xarakter daşımağa başladı. E.ə. II - III minilliyə aid Azərbaycan ərazisində yaşayan insanlar haqqında yazılı məlumata təsadüf olunur. İnsanın ilk «ünvanı daşlarda, qayalarda çəkilmiş rəsmlərdə və əşyalarda əks edilir.

Bunu Qobustan qayalarında daha əyani görmək olar. Qobustanda insanların əmək alətləri, silahlar, bəzək əşyaları tapılmışdır və onların sığınacağı olmuşdur.

Dünyanın tanınmış tarixçilərinin ciddi tədqiqatlarına əsaslanan əsərlər Azərbaycan haqqında bütün qeyri-elmi fərziyələri rədd edir belə bir ümumi fikir formalaşdırır ki, türkdilli xalqların, o cümlədən azərbaycanlıların ulu babalarının beşik yurdlarını təkcə Şərqdə görmək düzgün deyil. Protoazərbaycan, prototürk nüvəsinin çox qədim izlərinin, yəni qayaüstü yazı damğalarının bizim dildə real oxunuşu sahəsində atılan ilk addımlar dil və mədəniyyətimizin Şumer mədəniyyəti ilə bağlılığını bir daha təsdiq edir. Azərbaycan xalq oyunlarını mərhələ - mərhələ izləyərək belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, qədim Şumer mədəniyyətinin uğurlu təsirini nəzərə almadan bu sahədə düzgün nəticə çıxarmaq xeyli çətindir.

Eramızdan əvvəl 3 – cü minillikdə Azərbaycan ərazisində yaşamış Lulubi və Kutu tayfaları Şumerlərlə yaxın iqtisadi, siyasi, hərbi və mədəni münasibətdə olmuşlar. Şumer arxeoloji abidələri ilə bizim arxeoloji tapıntıların müqayisəsində Şumer oyun növləri ilə oğuz oyunları arasında eyniliyi müşahidə etmək mümkündür. Xalqımız üçün ən əziz olan Novruz bayramında, meydan tamaşalarında nümayiş etdirilən xalq oyunları, Avesta allahlarının konkret

insani obrazlar şəklinə düşməsi, şübhəsiz ki, Şumer mədəniyyətinin təsiri ilə sıx surətdə bağlıdır.

Azərbaycan zərdüştlüyün vətəni olduğu kimi, ən qədim zəngin milli oyunların da vətənidir. «Avesta»ya görə cəngavərlik, igidlik, pəhləvanlıq, yeniyetmələrin sağlam, gümrah böyüməsi, onların at çapmaq, güləşmək, ox atmaq yarışlarında iştirakının tarixi ən qədim dövrlərə gedib çıxır.

«Avesta»da qoçaqlıq, güclü olmaq haqqında geniş bəhs edilir. Zorxanada güləş vaxtı manqalda üzərrik yandırma mərasimi zərdüştlərdən qalma adət-ənənədir. İdman oyunlarının müqəddəsləşdirilməsi də zərdüştiliklə əlaqədardır. Məsələn, «Avesta»da sağlamlıq belə təriflənir: «*Ey Məzdəkə pərəstiş edən zərdüştilər, torpaqdan yaxşı bəhrə götürmək üçün əl və ayaqlarınızı bacarıqla işə salın, düzgünlüklə, yaxşı işləyin.*»

«Avesta»da düşmən üzərində qələbə çalmaq üçün pəhləvanlardan dözümlü, iradəli, sağlam, güclü olmaq tələb edilirdi. Bundan əlavə, gələcək sağlam nəsil yetişdirmək üçün qəhrəmanların ucaboy, gözəl, qadd-qamətli olmaları zəruriyyətindən də bəhs edilir. «*Dərvə*» sözü sağlam mənada işlədilmişdir. Hərəkətlər və oyunlar insanların fiziki və mənəvi cəhətdən formalaşmasında əvəzədməz amillər kimi qiymətləndirilir. Tarixin bütün mərhələlərində fiziki hərəkətlər və oyunlar müəyyən qanunauyğunluqlar əsasında inkişaf etmiş, cəmiyyətin iqtisadi inkişafının rəhni sayılmışdır.

2. QƏDİM ŞƏRQ DÖVLƏTLƏRİNDƏ FİZİKİ TƏRBIYƏ

Qəbilə dövrünün dağılması prosesində xüsusiyyətçiliyin yeni formalarını meydana gəlməsi ilə yeni istehsal münasibətlərinin bünövrəsi qoyulur. İstehsalatın inkişafı ilə bərabər xüsusiyyətçiliyin də yeni formaları yaranır. Bu prosesin nəticəsində quldarlıq quruluşu meydana gəlir.

Bəşər tarixində ən qədim sinfi cəmiyyətlərdən Misir, Yunanıstan, Assuriya, Babilistan, Hindistan və Romadan fərqli olaraq, Şərqlərdə quldarlıq-ev qulluqçuluğu çərçivəsindən kənara çıxmamışdır. O, bir çox icma məişəti formalarına müvafiq idi. Quldarlar azad kəndlilər üzərində hakimiyyəti ələ keçirərək tədricən qədim Şərqlərdə mülkiyyətinin hakim sinfinə çevrildi. Öz iqtisadi və siyasi hakimiyyətini möhkəmlətmək məqsədilə ağılıq edən sinif özündən əvvəlki tarixi dövr ərzində xalqın yaratdığı mədəniyyətdən geniş istifadə edirdi.

Ağılıq edən sinif öz hakimiyyətini möhkəmlətmək üçün hələ ibtidai-icma quruluşunda özünə kök salan dindən ustalıqla istifadə edir.

Əmək fəaliyyəti ilə əlaqədar yaranan hərəkətlər, şərqlər şəklində meydana çıxan müxtəlif oyun və yarışlar qədim Şərqlərdə bütün azad əhalisi arasında yayılmışdır. Xalq arasında hərbi hərəkətlərin bir çox növləri də geniş vüsət tapmışdı.

Qədim Misirin bir çox abidələri sübut edir ki, əhali arasında güləş, akrobatika, qılınc oynatma, rəqslər, topla oyunlar və s. çox yayılmışdı.

Xalq məişətində tətbiq olunan bir çox oyun və yarışlar haqqında məlumatlara Assuriyanın, Babilistanın, İranın abidələrində də rast gəlirik. Çində güləşin və qılınc döyüşünün, ayaqla aparılan top oyunlarının özlərinə məxsus fənd və üsulları var idi. Güman etmək olar ki, Çində bədən tərbiyəsi sistemi qədimdə yaranmış və onun bəzi təmrinləri hələ quldarlıq quruluşu dövründən saxlanılmaqda idi.

Ağalığ edən quldarların hökmranlığı gücləndikcə, xalq bədən tərbiyəsi elementlərindən daha çox öz sinfi mənafeləri üçün istifadə edirdilər. Quldar oyanlar orduda rəhbər sayılırdılar. Onlar döyüşçüyə zəruri olan keyfiyyətləri özündə inkişaf etdirmək üçün xalqla məxsus hərəkət növlərinə üstünlük verirdilər. Xüsusi təşkil olunmuş fiziki tərbiyə və hərbi hazırlıq vasitəsilə əyanlar elə fiziki keyfiyyətlər əldə etməyə çalışırdılar ki, onları sadə xalqdan seçmək mümkün olsun və bu yolla onların nüfuzu artsın.

✓ Qədim İranda və Azərbaycanda xüsusi təşkil olunmuş məktəblərdə gənc zadəganların fiziki tərbiyə sistemi mövcud idi. Burada at sürməyi və ox atmağı öyrədirdilər. Bəzi məlumatlara görə qədim Misirdə zadəganlardan hərbi başçılar hazırlayan məktəblərdə onlara güləş, qılnc oynatma, ox atma, nizə atma və s. hərəkətləri öyrədirdilər.

Cəmiyyətin kastalara parçalandığı qədim Hindistanda kşatralar hərbi tayfa aristokratiyasını təşkil edirdilər. Kşatralar uşaq çağlarından döyüşçü kimi hazırlanırdılar. Bunun üçün onlara silah işlətməyi, qüvvətli, cəld, dözümlü olmaq kimi keyfiyyətlər aşılanırdı. Eyni zamanda Şərqi quldar əyanları xalq kütlələri üzərində öz nüfuz və hökmranlığını möhkəmlətmək üçün ənənəvi xalq bayramları və yarışlardan da öz mənafeləri naminə istifadə etməyə çalışırdılar. Bu bayram və yarışlara oyunlar, rəqslər və mahnılar daxil edilirdi. Qədim Şərqi bir çox dövlətlərində kahinlər köhnə ənənəvi xalq bayramlarını bacarıqla yeni rəsmi dinə uyğunlaşdırırdılar. Bu din yarandığı ilk vaxtlardan quldarların sinfi ağalığını möhkəmləndirməyə xidmət edirdi. Bu, xüsusilə qədim Misirdə daha çox gözə çarpırdı. Burada allahlara həsr edilmiş bir çox bayramlarda ənənəvi oyunlar, yarışlar və rəqslər təşkil olunardı. Bədən tərbiyəsi ilə bağlı hərəkətlər tədricən yeni dinin tərkib hissəsinə çevrilirdi və ideoloji təsir vasitəsi olurdu.

Qədim Çində qılnc oynatmağın müxtəlif növləri mövcud idi. Şərqi ölkələrində fiziki tərbiyə müalicəsi və profilaktikasının formaları yaranmağa başladı.

Quldarlar bir tərəfdən öz əyləncələrində xalq oyunlarından, ovçuluq və müxtəlif hərəkətlərdən istifadə edir, digər tərəfdən isə kəndlilər içərisində ən çevik və güclülərini seçib onların iştirakı ilə tamaşalar təşkil edirdilər,

Qədim Misir, İran, Hindistan və Çin məbələri sübut edir ki, o zaman peşəkar kəndirbazlar, akrobatlar, rəqqaslar, oyunbazlar çox olmuş, saraylarda çıxış etmiş və müxtəlif hərəkətlər göstərməklə əyanları əyləndirmişlər.

Beləliklə, qədim Şərqi quldar dövlətlərində fiziki tərbiyədən hakim sinif məzлумları özlərindən asılı vəziyyətdə salmaq, öz hakimiyyətlərini möhkəmləndirmək üçün bir vasitə kimi istifadə etmişlər.

3. ANTİK YUNANISTANDA FİZİKİ TƏRBİYƏ

Fiziki tərbiyə sisteminin sinfi xarakter daşması prosesini qədim Yunanıstanın təmsalında tam aydınlığı ilə görmək olar. Y.e.ə. IX-VIII əsrlərdə Yunanıstanda ibtidai icma quruluşu dağıldı, quldarlıq münasibətləri yarandı, şəhər dövlətləri (polislər), dövlət təhsil ocaqları yaranmağa başladı. Hərbiçilərin fiziki hazırlığına xüsusi diqqət yetirildi. Hər bir azad kişi hərbi xidmət keçməli idi. Bununla əlaqədar olaraq, azad adamların hərbi hazırlıq və fiziki tərbiyə məsələləri dövlətin diqqət mərkəzində olurdu.

Tədrisən müxtəlif dövlətlərdə xüsusi tərbiyə sistemi əmələ gəlirdi. Tərbiyə sisteminin məqsədi gələcək üçün hərbiçilər hazırlamaq idi. Bu sistemlərin əsasını fiziki tərbiyə təşkil edirdi. Həmin dövrdə Spartada və Afinada yaranmış tərbiyə sistemləri o dövr üçün Jaha xarakterik sayıla bilərdi. Şəhər dövlətlərinin özünəməxsus iqtisadiyyatı, siyasəti və mədəni həyatı olan qədim Yunan dövlətlərinin özünəməxsus əsaslandırılmış tərbiyə sistemi var idi.

3,1 SPARTA FİZİKİ TƏRBİYƏ SİSTEMİ

E.ə. II minillikdə dorilər Yunanıstanı, o cümlədən, Lakoniya və Messeniyanı işğal etdilər. Onlar Sparta şəhərini saldı və dorilər spartalılar adlandı, Sparta dövləti yaradıldı. Spartada qəbilə quruluşunun ənənələri qalırdı və əsas diqqət hərbi işə yönəldirilirdi. Spartada azad kəndliləri *ilotlar* adlandırırdılar. Spartada 30 mindən azad kişi var idi. Amma onlar 200 min pulu itaətdə saxlayırdılar. Qullar və azad kəndlilər spartalıların kənd təsərrüfatı və sənətkarlıq məhsulları ilə təchiz edirdilər. Spartalıların yeganə məşğuliyyəti hərbi işlə məşğul olmaq idi. Qanun onlara başqa işlə məşğul olmağa icazə vermirdi. Spartalıları qarşı tez-tez qulların və kəndlilərin üsyanı baş verirdi. Elə buna görə də spartalılar hakimiyyətlərini gücləndirməkdən ötrü daim döyüş hazırlığı keçməyə məcbur idilər. Spartanın 20 yaşından 60 yaşınadək hər bir vətəndaşı hərbi borcunu ödəməyə məcbur idi. Sparta tərbiyə sistemi b.e.ə. VI-V əsrlərdə özünün ən yüksək inkişaf mərhələsinə çatmışdı.

Spartalıların hərbi düzülüş forması falanqa¹ idi. Falanqada birləşən döyüşçülər sağlam, çevik, güclü, dözümlü, hər çətinliyə qatlaşan, gücünü, davamlığını təmin edən keyfiyyətlərin inkişafına daha çox diqqət yetirirdilər. Spartada tərbiyə məsələləri xüsusi yer tuturdu. Uşaq anadan olan gündən onun həyatı dövlətin nəzarəti altına keçirdi. Plutarxın dediyinə görə bütün yeni doğulanları nəzərdən keçirib fiziki cəhətdən qüsurlu olan uşaqları seçib məhv edirmişlər. Uşaqları 7 yaşınadək ailədə saxlayır, sonra uşaqlar ailədən kənar 7 yaşdan pedonomlar (müəllimlər) tərəfindən tərbiyə olunurdular.

7 yaşından 15 yaşınadək uşaqlara, əsasən, fiziki tərbiyə məşğələləri keçirilirdi. Onlara hər cür çətinliklərə dözməyi öyrədir, fiziki hərəkətlər vasitəsilə (qaçış, ox atma, tullanma, güləşmə və s.) onlarda gücü, çevikliyi və dözümlülüyü inkişaf etdirirdilər. Onlara pedonomlar (müəllimlər) hamilik və rəhbərlik edirdilər. Belə adamlar dövlət tərəfindən təyin olunurdu. Hər il bir yaş qrupundan olan oğlanlar üçün sınaq (aqon) təyin olunurdu. 14 yaşına çatmış yeniyetmələr üçün yoxlama müəyyən edilirdi. Yeniyetmələrə silah verilir və onlar xüsusi dəstələrdə birləşirdilər. Öz hamı tərbiyəçilərinin rəhbərliyi altında hərbi xidmət keçməyə başlayırdılar. Yoxlama ili ərzində gecə yürüşləri (kripti) təşkil olunardı. Belə yürüşlər zamanı onlar qarşılarına çıxan ilotları öldürmək, ilot kəndlərinə basqın edib dağıtmaq ixtiyarına malik idilər. Bu, ilotları qorxu altında

1. Falanga – qədim Spartada Yunan ordularında döyüşçülərin düzülüşü. Sparta falanqası və daha çox sıx cərgədən ibarət olub, bir-birinə lap yaxın dayanır və cəbhə boyu bir kilometrden çox uzanırdı. saxlamaq və cavan spartalıları qəti hərbi əməliyyatlara hazırlamaq məqsədi güdürdü..

Yoxlama müddəti qurtardıqdan sonra yeniyetmələr «Eyrenlan. dərəcəsinə keçirilirdi. 15 yaşından 20 yaşınadək gənclər mütəmadi olaraq fiziki hazırlıqla məşğul olur və eyni zamanda balacaları tərbiyə etməkdə pedonomlara kömək edirdilər. Gənc 20 yaşına çatdıqda yenidən sınaqdan çıxarılır və «Efeb»lər

dərəcəsinə keçirilirdi. O, 30 yaşınadək bu dərəcəyə mənsub olurdu. Efeblai qoşunun əsas tərkib hissəsini təşkil edirdilər. Onlar yürüslərə çıxır, daim xüsusi hərbi fiziki hazırlıqla məşğul olurdular.

Göründüyü kimi, sparta gəncləri ilə sərt fiziki tərbiyə keçirərmişlər. Qızların tərbiyəsi sərtlikdə heç də oğlanların fiziki tərbiyəsindən geri qalmırdı. Qızlar oğlan həmyaşıdları ilə bərabər ictimai bayramlarda iştirak edir, yarışlarda və rəqslərdə çıxış edir, qaçış, tullanma, atma, hətta güləşlə məşğul olurdular. Belə tərbiyədə məqsəd qadınları güclü və dözümlü etmək, beləliklə də, onların möhkəm və sağlam uşaqlar doğmasına nail idi. Lakin spartada istər kişilərin, istərsə də qadınların əqli inkişafının qayğısına qalmır, yalnız fiziki tərbiyəsinə üstünlük verilirdi.

Antic yun. yun. dacome

3.2. AFİNADA FİZİKİ TƏRBIYƏ SİSTEMİ *da.*

»

Afinada fiziki tərbiyə sistemi başqa xarakter daşıyırdı. Sparta kimi Afina dövləti də hərbi-quldar dövlət idi. Spartadan fərqli olaraq, Afinada fiziki cəhətdən inkişaf etmiş gənclərlə yanaşı, ticarət aparmağı, gəmini idarə etməyi, başqa dövlət nümayəndələri ilə ünsiyyətdə olmağı bacaran savadlı vətəndaşlar lazım idi. Afinada Solon islahat keçirdi. Həmin islahata əsasən Afinanın bütün vətəndaşları hərbi xidmət keçməli idilər.

Afinada təkcə fiziki deyil, həm də əqli və estetik tərbiyə həlledici sayılırdı) Afinalılardan dediklərinə görə belə tərbiyə insanın xarici və daxili gözəlliyə nail olaması məqsədini güdürdü. Daxili gözəllik dedikdə vətəndaşın öz vəzifələrini tam şəkildə yerinə yetirməyi bacarması nəzərdə tutulurdu.

Afinalı oğlanlar 7 yaşınadək ailə tərbiyəsi alırdılar. Ev tərbiyəsinin ən başlıca məqsədi müxtəlif oyunlar vasitəsilə uşağın fiziki inkişafına nail olmaq idi. Uşaqlar 7 yaşından 14 yaşınadək xüsusi məktəblərdə tərbiyə olunurdular. Onlar bura da savad alır, musiqi, nəğmə öyrənirdilər. Gimnastika məktəblərində (palestrdə) isə fiziki hərəkətlər keçirdilər. Burada yunan beşnövcüliyü fiziki tərbiyənin əsasını təşkil edirdi. Yunan beşnövcüliyinə (pentatlon) qaçış, tullanma, metal lövhə atma, nizə atma və güləş daxil idi.. Palestrlərin əsas məqsədi gəncləri fiziki cəhətcə hazırlamaq, onlarda döyüşçüyə vacib olan mərdlik, cəsurluq və dözümlülük tərbiyə etmək idi. Bunlardan əlavə, gənclərin gözəl bədən quruluşuna, onların hərəkətlərində qıvrıqlıq və zərifliyin inkişafına böyük diqqət yetirilirdi.

Gimnastika məktəblərində pedotriblər təlim keçirdilər və bütün hərəkət növləri üzrə məşğələlərə rəhbərlik edirdilər..Hər bir pedotrib çoxsaylı qrupla məşğul olurdu. Quldarların 15-16 yaşından 18 yaşınadək olan uşaqları gimnaziyalarda təlim keçirdilər. Məşğələlərə pedotriblər və gimnastlar başçılıq edirdilər. Aristotelin fikrincə, gimnastlar oğlanların orqanizmini lazımi səviyyəyə gətirib çıxarmalı, pedotriblər isə atleika məşğələləri vasitəsilə onların orqanizmini inkişaf etdirməli idilər.

«Efebiya» afinalı gənclərin tərbiyəsində sonuncu mərhələ sayılırdı.. Bu mərhələ 18 yaşdan 20 yaşa qədər olan gəncləri obato edirdi və 2 il ərzində

gənclər hərbi xidmətini yerinə yetirmək üçün xüsusi fiziki hazırlıq keçirdilər. Gənclərə qılınc oynatmağı, kamandan ox atmağı, drotik atmağı, katapultla etməyi öyrədirdilər. Birinci təlim ilində onlar gimnaziya ilə əlaqəni üzür, orada özlərinin fiziki hazırlıqlarını təkmilləşdirirdilər..Eyni zamanda onlar at çapmaq, arabalar üzərində hərəkət etmək, üzmək və s. kimi məşğələlər də keçirdilər.

İkinci təlim ilinin əvvəlində gənc efebiylər yiyələndikləri hərbi hazırlığı afinalılar qarşısında nümayiş etdirir və sonra hərbi xidmət keçmək üçün sərhəd qarnizonlarına yola düşürdülər. Bununla da gənc hərbcinin tərbiyəsi başa çatırdı. Gələcək də fiziki hazırlığı qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirmək qayğısı afinalıların öz üzərinə düşürdü. Onlar gün çıxandan gün batana kimi açıq havada olan gimnaziyalara (əlbəttə, quldarlar üçün) gedərək həm gənclərin məşğələlərinə nəzarət edir, həm də özləri müəyyən fiziki hərəkətlərlə məşğul olur və yarışlarda iştirak edirdilər..

Yunan şəhər dövlətləri ya Afina, ya da Sparta ilə ittifaqa girirdilər. Bu şəhər dövlətlərdə gənc nəslin tərbiyəsində fərq ancaq pedaqoji prosesin təşkili idi. Bütün yunan dövlətlərində fiziki tərbiyənin məqsədi fiziki cəhətdən hazırlıqlı və döyüşmək qabiliyyətinə malik əsgər hazırlamaq idi.

3.3. ANTİK GİMNASTİKA

Qədim Yunanıstanda fiziki tərbiyə vasitəsi kimi hərəkətlərdən geniş istifadə olunurdu. Bu hərəkətlər ümumən «*Gimnastika*» adlanırdı. Gimnastika üç hissəyə bölünürdü: *palesterika, orxestrika və oyunlar*.

Palesterikanın əsasını beşnövcülük (beşmübarizlik) təşkil edirdi. Bura qaçış, tullanma, nizə atmaq, metal lövhə atmaq və güləşmə daxil idi. Təcrübədə qaçışın müxtəlif növlərindən istifadə olunurdu. 1 stadiya (192m) məsafəyə qaçış, dioul - 2 stadiya məsafəyə (384 metrə yaxın) qaçış, diloxodrom – uzaq məsafələrə qaçış, silahlanaraq (nizə və qalxanla) zirehli paltar da və dəbilqədə, 1-2 stadiya əldə məşəl tutmaqla qaçış. Lukia-nin dediyinə görə "*dərin qumlu ərazidə yarışırtdılar, belə yerdə adica dayanıb durmay özü çətin idi va adam az qala yumşaq torpağa batırdı*". Belə şəraitdə yarışan hərbcilərdə böyük dözümlülük keyfiyyəti yaranırdı. Bir döyüşçünün göstərdiyi parlaq hünər buna gözəl sübutdur.

B.e.ə. 490-cı ildə əfsanəvi yunan gənci Filippid Marafon kəndindən Afınaya qədər məsafəni qaçır və yunanların İran üzərindəki qələbə xəbərini afinalılara çatdırır. Hesab edilir ki, bu məsafə 42 km 195 metr yox, əslində, 37 km olmuşdur. 1948 ci ildə Londonda növbəti Olimpiya oyunları keçirilərkən İngiltərə kraliçasının Vindzor sarayını tərk etmədən marafonçuların finişini görmək istəyini nəzərə alaraq marafon məsafəsini inə görə "Macam özü çətin idi wasan hərbcilərdə uzatmışdılar (V.Kudryavsev, J.Kudryavseva "*Cnopm mupa u Mup chopma*" M. Mojogas rbapana, 1987). Həmin məsafə 42 km 195 metrə bərabər oldu. Sonrakı Olimpiya oyunlarında marafon məsafəsi 42 km 195 m qalmışdır.

Tullanmalar sırasında uzununa tullanmadan daha tez-tez istifadə olunurdu. Xəndək və digər maneələr üzərindən tullanmaların da böyük əməli əhəmiyyəti

var idi.

Yarışlarda əldə qantel tutaraq tullanmadan da istifadə olunurdu. Nizəni və cidanı hədəfə və uzağa atmaq bilavasitə hərbi işlə əlaqədər idi. Əvvəl hərbi-əməli əhəmiyyətə malik olan daş atmağın əvəzində inkişaf etmiş yeni növ metal lövhə yaranmışdı. Daşdan və ya metaldan düzəldilmiş lövhənin çəkisi 1,7 kiloqramdan 4,6 kiloqramadək, diametri isə 14 santimetr olurdu..

Güləşmənin iki variantı geniş yayılmışdı. Birinci variantda ayaq üstə qalxmağa nail olan və yaxud rəqibini üç dəfə yerə tullayan qalib sayılırdı. İkinci variantda rəqiblər müxtəlif vəziyyətlərdə güləşir və yalnız rəqibinin kürəyini yerə vuran qalib hesab olunurdu.

Əsas hərəkətlərdən başqa palestrikanın tərkibinə yumruq döyüşü və pankration da daxil idi. Sonuncu-pankration mürəkkəb və sərt hərəkət olub güləşmə ilə yumruq döyüşünün birləşməsindən ibarət idman növü idi.

Orxestrikaya plastikliyi inkişaf etdirmək üçün müxtəlif hərəkətlər daxil idi. Palestirikaya yiyələnmək üçün orxestrikaya daxil olan hərəkətlərdən də tez-tez hazırlıq hərəkətləri kimi istifadə olunurdu. Bir sıra rəqslər də orxestrikaya daxil idi. Dini mərasimlərdə və kütləvi tamaşalarda belə rəqslərə böyük əhəmiyyət verilirdi.

Oyunlar gimnastikanın bölmələrindən sayılırdı. Uşaqlarla məşğələlərdə oyunlardan tez-tez istifadə olunurdu. Bura top, kanatı dartmaq, müvazinəti saxlamaq, qaçış elementləri və s. ilə əlaqədər müxtəlif oyunlar daxil idi.

3.4 QƏDİM OLİMPİYA OYUNLARININ YARANMASI

Olimp Yunanıstanda ən yüksək dağ massivi olub, Egey dənizi sahilində yerləşir. Hündürlüyü 2911 m-o, qədərdir. Əhəngdaşı və kristallik yamacları dar dərələrlə kəşmişdir. Bu dağın həmişə yaşıl kolları, enliyarpaqlı şam meşələri var. Qədim yunan mifologiyasında Olimp müqəddəs dağ, Zevs başda olmaqla allahların məskəni hesab olunurdu. Allahların burada keçirilən məclisi də Olimp adlanırdı.

Bundan əlavə, bir sıra bədii özfəaliyyət kollektivlərinin xalq yaradıcılığı və müsabiqələri, məktəblilər arasında hər hansı bilik sahəsində konkret tapşırıqları daha yaxşı yerinə yetirmək üzrə keçirilən yarışlar (məsələn, riyaziyyat, fizika, kimya, biologiya, fiziologiya və s. fənlər üzrə) də Olimpiada adlanır.

Olimpiya oyunları. Qədim Yunanıstanda Olimpiya şəhərində ilk dəfə e.ə. 776-cı ildə Zevsin şərəfinə yarışlar keçirilməyə başladı. Olimpiya oyunları 5 gün ərzində keçirilir, 1-ci və 5-ci günlər təntənəli mərasimlərə, qalan günlər isə idman yarışlarına həsr edilirdi.

Digər rəvayətə görə, Ellada hökmdarı Ifit Sparta hökmdarı Likurqla müqavilə bağlayır və bu şərəfə dostluq bayramı keçirməyi qərara alırlar.

Müəyyən müddət keçdikdən sonra Ellada torpağında bütün hərbi əməliyyatlar dayandırılır. Oyunların keçirilməsi mərasimi əmək, məişət və sülh rəmzinə çevrilir.

Klassik dövr (e.ə. 5-4 əsrlər) Olimpiya oyunlarının proqramına ikitəkərli arabalarda yürüş, yumruq döyüşü, beşnövəli, (qacmaq, nizə və disk tullamaq,

uzununa tullanmaq, güləşmə). Həmçinin incəsənət müsabiqələri və s. daxil idi.

Əsrlər keçməsinə baxmayaraq Olimpiya oyunları öz tərbiyəvi əhəmiyyətini itirməmişdir. Zevsin heykəlinə qeyd edilmişdir: *«Olimpiada qaləbəsini pulla yox, ayaqların sürəti və bədənin möhkəmliyi ilə qazanmaq olar».*

Bu yarışlara ölkənin azad və ən layiqli vətəndaşlar buraxılırdı. Hakimlər atlətləri bu sözlərlə yarışa çıxarırdılar:

məşq eomda mübarizəyn da dəhşətli changes

«Əgər sən məşq etmisənsə və bu böyük yarışlarda iştirak etməyə layiqsənsə, onda mübarizəyə cəsarətlə başla, yox, əgər özünü buna layiq bilmirsənsə, onda dəhşətli biabırçılıqdan yaxa qurtarmaq üçün yarışa girmə və istədiyin tərəfə çıx get.»

Bu fəlsəfi ideya insanları cəsarətə, qüdrətli olmağa, bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olmağa çağırırdı.

Öz şəxsi mənafeyi, varlanmağı naminə yarışlarda iştirak edənlər ifşa olunur, onları qorxaq və bədbəxt adamlar adlandırırdılar. Yarışlar zamanı rəqiblə kobud rəftar etmək, bilərəkdən və ya təsadüfən onu öldürmək qəti qadağan idi, hakimləri ələ almaq istəyənləri isə ölüm gözləyirdi.

Qadınlar bu oyunlara nəinki iştirakçı, hətta tamaşaçı kimi də buraxılmırdı. Rəvayətə görə, tamaşaçılar arasında öz həyat yoldaşının paltarlarını geymiş Kallirpateria oğlu Olimpiya çempionu olduqda həyəcanını gizlədə bilməyərək stadiona atılmış və oğlunu qucaqlamışdır. Qadın həyəcandan yerişini və geydiyi paltarı unudur, başından papağı düşür, uzun hörükləri sallanır. Hakimlər və tamaşaçılar bunu görüb onun ölümünü tələb edirlər. Lakin Kallipaterianın atası Diaqor və oğlu müxtəlif vaxtlarda Olimpiya oyunlarının qalibləri olduqlarına görə onu bağışlamışdılar. Sonrakı illərdə elə qərar qəbul etmişdilər ki, idmançılar, məşqçilər və xidmətçilər yarış yerinə çılpaq gəlməli və mandatdan keçməli olmuşlar.

İlk vaxtlar Olimpiya oyunlarında idmançılar yalnız stadionun uzunluğuna bərabər olan 192, 27 m (stadiya) məsafə qət etmək üzrə yarışirdilər. Sonralar proqrama ağır hərbi alətlərlə silahlanmış piyadaların qaçışı, güləşmə, uzununa tullanma, nizə və disk atmaq, iri təkərli arabalarda yürüşlər daxil edildi. Hətta ilk vaxtlarda Oyunlarda yalnız yuxarı yaşlı, hərbi çağırışlı yunanlar da iştirak edə bilirdilər. 37-ci Olimpiya oyunlarından sonra uşaqların da iştirakı üçün xüsusi gün ayrıldı.

Maraqlıdır ki, yarışlarda iştirak etmək istəyən hər bir idmançı mütləq bütün növlərdə çıxış etməli idi. Hərtərəfli inkişaf etmiş ən güclü, ən çevik idmançı qalib gələ bilirdi. Oyunların məzmunu və qaydaları iqtisadi və sosial hadisələrin təsiri, yəni də quldarlıq dövrünün aramsız müharibələri nəticəsində tez-tez dəyişirdi. Amma bütün bunlara baxmayaraq Olimpiadalar sülhün rəmzi ifadəçisi kimi qalmaqda idi. Olimpiya oyunları zamanı Yunanıstanda müharibələr dayandırılır..

Oyunlar keçirilən günlərdə incəsənət müsabiqələri keçirilir, mahnılar ifa olunurdu. Məşhur tarixçi Herodot, filosof Sokrat, natiq Demosfen, yazıçı Lukian, riyaziyyatçı Pifaqor və digər görkəmli şəxslər belə tədbirlərdə həvəslə

iştirak etmişlər. Məhşur şəxsiyyətlərdən Makedoniyalı Filip at çapmaq üzrə Platon Istmya, Pifiya oyunlarında və Pifaqor Olimpiya oyunlarında iştirak etməklə yanaşı, həm də yumruq döyüşündə yarışların qalibi adını almışdılar.

Eramızdan əvvəl V əsrdə Olimpiya oyunları daha geniş şəkil olaraq 5 gün uzadılmışdı. Bu oyunlar Poleponnes əyalətinin Kronos dağı ətəyində yerləşən Olimpiya vadisində 4 ildən bir Olimpiya oyunları adı altında keçirilmişdir. İndi də bura yunanlar üçün müqəddəs yer sayılır.

Yunanların qədim ənənəsi əsasında bizə məlum olmuşdur ki, ilk Olimpiya çempionlarının adları Alfey çayının sahili boyunca ucaldılmış mərmər sütunlarda həkk edilmişdir.

O vaxt Olimpiya oyunlarında iştirak etmək istəyən Adamların adları xüsusi siyahıya qeyd edilirdi. Yarışda iştirak edəcək atlet 10 ay ərzində öz hesabına xüsusi məktəblərdə yarışlara hazırlaşdı. Qədim Olimpiya oyunlarında təkcə idman, hərbi hazırlıq deyil, həm də mənfəət gətirən təmtəraqlı incəsənət müsabiqələri və yarmarkalar da fəaliyyət göstərirdi.

Qədim Yunanıstanda Olimpiya oyunlarının keçirildiyi yerdə indi Olimpiya muzeyi fəaliyyət göstərir. Burada saxlanılan 1435 kq ağırlığında nəhəng qayadaşı tamaşaçıların diqqətini cəlb edir. Qayanın üzərində qədim yunan dilində yazılmışdır: «*Mi lon məni bir əli ilə başı üzərinə qaldırdı*». Eramızdan əvvəl VI əsrdə yaşamış Milon adlı atlet həqiqətən, görkəmli rekord əldə etmişdi. Milonun müasiri pəhləvan Yevimast 480 kq ağırlığı olan qaya parçasını yerdən qaldırmışdır.

Qədim mərmər pillələrin birində yunan atleti Failin Olimpiya oyunları zamanı 16 metr uzununa tullandığı yazılmışdır. Bu dövlətinin hərbi qüdrətini nümayiş etdirmək və hərbi birliyə nail olmaq idi. Ümumyunan və regional oyunları keçirmək üçün Yunanıstanın Olimp, Delf, Pirey, Milet və digər rayonlarında böyük miqdarda stadionlar inşa olunmuşdu ki, onların xarabalıqları bizim dövrdə qalmışdır.

On beş əsr keçəndən sonra Olimpiya oyunlarının yenidən keçirilməsi məsələsi meydana gəlir. 1829-cu ildə Yunanıstan istiqlaliyyət qazandıqdan sonra idman bayramlarını bərpa etmək üçün səylər göstərildi.

Yalnız 1824-cü ildə ingilis arxeoloqu lord Stanxof Alfey sahillərində qazıntı işlərinə başladı. Məhz o, antik dövrlər Olimpiadası stadionunun planını müəyyənləşdirə bildi.

1859-cı ildə yunan ordusunun mayoru böyük vəsaitə malik olan Evar.gelis Sappas "*Panellin Olimpiada*"sını təşkil etdi. Burada başqa ölkələrin idmançıları iştirak etmirdilər. Yarışlar Afina meydanlarının birində keçirilirdi. Bu yarış 22 min yunan izləmişdir. Qalibləri zeytun budağından hazırlanmış çələng ilə mükafatlandırıldılar. 1889-cu ildə yenidən qədim Elladada keçirilən oyunları bərpa etmək üçün iki dəfə cəhd göstərilmişdir.

hərbi işdən uzaqlaşması və bununla əlaqədar fiziki tərbiyənin tənəzzülə uğraması yarış xarakterli ənənəvi bayramların keçirilməsinə də öz təsirini göstərmişdir. Yunanıstanda əvvəllər olduğu kimi oyunlar, xüsusən Olimp oyunları məşhur olsa da, artıq bu oyunların xarakteri və iştirakçılarının tərkibi

dəyişmişdi.

Fiziki tərbiyə ilə müntəzəm məşğul olmayan quldarlar öz aralarından yarışlara lazımı dərəcədə hazırlıqlı adamlar çıxara bilmirdilər. Buna görə də oyun iştirakçıları arasında əcnəbilər, azadlığa buraxılanlar, müflisləşmiş quldarlar da görünməyə başlayır və getdikcə onlar yarışlarda iştirak etməyi özlərinə peşə seçirdilər. Peşəkar atletlər birtərəfli fiziki hazırlıq keçir, yarışlarda hər hansı bir idman növü üzrə çıxış edir və yalnız həmin növ üzrə məşq keçirdilər. Bunun da nəticəsində Olimp oyunları proqramında əvvəllər əsas növ sayılan beşnövçülük yoxa çıxdı. Ənənəvi tarixi ümumyunan bayramı sayılan oyunlar əyləncəli tamaşaya çevrildi. Qaliblərə fəxri çələng əvəzinə böyük məbləğdə pul mükafatı verilməyə başlandı.

B.e.ə. 146-cı ildə Yunanıstan öz müstəqilliyini itirdi və Romanın təsiri altına düşdü. Lakin Olimp oyunları hələ uzun müddət yaşamaqda davam edirdi.

4. QƏDİM ROMADA FİZİKİ TƏRBİYƏ

Qədim Romanın təşəkkül tapması b.e.ə. 754-753-cü illərə təsadüf edir. Birinci üç əsr ərzində (b.e.ə. VIII-VI əsrlər car dövrü adlanır) Roma cəmiyyəti qabilə quruluşunun parçalanması və patriarxal - quldarlıq münasibətlərinin inkişafı mərhələsini yaşamalı olmuşdur.

Hərbi demokratiya şəraitində hərbi işlə əlaqədar olan və öz kökləri ilə inkişaf etmiş qabilə quruluşu, dövrünün ənənəvi xalq oyunlarına və bayramlarına gedib çıxan fiziki tərbiyə ünsürləri ilə inkişaf etməyə başlamışdı. Qədim Roma abidələri sübut edir ki, açıq-aydın hərbi xarakter daşıyan bir çox bayram oyun və rəqsləri romalılar arasında geniş yayılmışdır. Qədim Romada troya oyunları ənənəvi şəkil almışdır. Bu oyunlara qarışıq gedişli (labirintlə) atlıların yarışı daxil idi. Bu oyun, xüsusilə Romanın zadəgan aristokratiyası (patrisilər) üçün xarakterik olmuşdur. Müharibə zamanı süvari dəstələri məhz onlardan təşkil olunurdu. Təkərlər üzərində hərəkət etmək, bir çox hərbi rəqslər, nizə atmaq, yumruq döyüşü, güləşmə və s. geniş yayılmışdır. Quldarlıq Romasında hərbi-fiziki sistemin əsasını qədim fiziki tərbiyə ünsürləri təşkil edirdi.

4.1. RESPUBLİKA DÖVRÜNDƏ FİZİKİ TƏRBİYƏ

Qədim Romada fiziki tərbiyə sistemi quldarlıq ordusunun qüdrətini möhkəmləndirmək vəzifəsinə uyğun formalaşdı. Romada respublika dövründə yaranmış hərbi-siyasi quruluş zamanı (xatırladaq ki, bu zaman ictimai hakimiyyət hərbi xidmət keçməyə məcbur olan vətəndaşların əlində idi) sərbəst və tamhüquqlu romalılar özlərini hərbi xidmətə hazırlamalı idilər. Bildiyimiz kimi, qədim Yunanıstanda bu məqsədlə xüsusi tərbiyə müəssisələri yaradılmışdı. Yunanıstandan fərqli olaraq qədim Romada ev tərbiyəsi əsas yer tuturdu. Roma gəncləri orduya daxil olmazdan əvvəl atalarının rəhbərliyi altında ailədə və yaşadılarının əhatəsində tərbiyə alırdılar. Bir çox xalq oyunları

və hərəkətləri fiziki, tərbiyə vasitəsi kimi istifadə olunurdu. Yuxarı yaşlı oğlanlar, əsasən, qaçışla, ox atmaqla, güləşlə, qılınc oynatmaqla məşğul olurdular. Patrisilər ailələrinə mənsub uşaqlar isə atınıb sürməyə daha çox vaxt sərf edirdilər. Ailədə kifayət qədər ilkin hərtərəfli fiziki hazırlıq görünən Roma gəncləri 16-17 yaşında orduya daxil olurdular. Onlar orduda uzunmüddətli hərbi səhra düşərgələrində ciddi təşkil olunmuş və xüsusi məqsəd güdən hərbi və fiziki hazırlıq keçirdilər.

F.Engels bu sistemi xarakterizə edərək yazırdı: *«Hərbçi çox sərt təlim keçir və bütün mümkün olan üsullar onda fiziki gücünü inkişaf etdirməyə yönəldilirdi. Silahla davranma və müxtəlif hərəkətlər üzrə müntəzəm təlimlə yanaşı, ona qaçış, tullanma, süvüllə tullanma, gayaya dırmanma, güləşmə, uy mak (avvalca geyimsiz, sonra bütün hərbi lavazimatla) kimi tam 0 funtdan il davam etədi fiziki təmrinlər əsaslı öyrədilirdi. Hər döyüşçü tam yürüş ləvazimatı ilə (40 funtdan 60 funtdək yüklə) saatda 5 mil sürətlə uzun müddətli yürüşü davam etdirməli idi. Təkcə təza döyüşçülər deyil, veteran legionerlər də fiziki gümrahlığı və qıvraqlığı saxlamaq, yorucu məşğələlərə və məhrumiyətlərə adət etmək üçün bu rejimlə bütün hərəkətləri yerinə yetirməli idilər».*

Bu tərbiyə sistemi Romada b. e. ə. II əsrin sonunadək davam etdirilmişdir. Sonra isə Mariyanın reforması əsasında peşəkar ordunun əsası qoyuldu. Fiziki hərəkətlər, oyunlar, yarışlar qədim romalıların məişətinə möhkəm daxil olmuşdu. Topla müxtəlif oyunlar həm patrisi zadəganları, həm də plebeylər arasında geniş yayılmışdı.

Əlamətdar tarixi hadisələr və müxtəlif dini bayramlar şərəfinə bir çox ictimai oyunlar keçirmək romalıların hayatında böyük yer tuturdu. İctimai Oyunlar keçirmək üçün hələ b. e. ə. VI əsrdə qədim Romada çar Tarkvinin Priski tərəfindən böyük sirk tikdirilmişdi. Sonralar b. e. ə. II əsrdə ikinci sirk inşa olunmuşdu. Bu, Flamineylərin sirki idi. Sirk oyunları arasında ən kütləvisi Roma oyunları sayılırdı. Bu oyunlar patrisi zadəganlarının ən qədim bayramlarını bəzəyirdi. VI əsrdə respublika təsis olunandan sonra plebey oyunları da geniş inkişaf yoluna çıxdı.

Yunanıstanla əlaqələr möhkəmləndikcə yunan mədəniyyəti elementləri, o cümlədən, fiziki tərbiyə Roma gənclərinə də sirayət etməyə başladı. E. ə. II əsrdən başlayaraq siyasi və ictimai xadimlər yunan atletika yarışlarını Roma torpağına da keçirməyə cəhd göstərdilər. Lakin bu cəhd baş tutmadı. E. ə. I əsrdə Roma Yunanıstanı ələ keçirəndən sonra konsul Sulla yunan Olimp oyunlarını (e. 5. 80-cı ildə) Romada keçirməli idi. Lakin bu oyunlar Romada müvəffəqiyyət qazanmadı, Sullanın cəhdi romalıları tərəfindən müdafiə olunmadı. Növbəti olimp oyunları yenə də Yunanıstanda keçirildi.

E. Ə. II əsrdə sinfi simasını itirmiş xalq kütlələri Roma şəhərinə axışdı. Hakimiyyət uğrunda mübarizə aparən müxtəlif sağ qrup zadəganlar öz məqsədlərinə çatmaq üçün bülümpey proletarlardan istifadə etməyə çalışırdılar. Bu, kütlələrə yaxınlaşmaq cəhdlərindən biri onlar üçün ictimai bayramlar əsasında dəbdəbəli tamaşalar təşkil etmək idi. Bele tamaşaların təşkilatçıları

ənənəvi qədim Roma oyunları ilə kifayətlənməyərək, həyəcanlanmış kütlələri daha da qızıqdırma biləcək yeni yarış növləri də axtarırdılar. Qanlı tamaşalardan biri b.e.ə. II əsrdə meydana çıxmış qladiator döyüşləri idi. Sonralar bu döyüşlər Roma tamaşalarının əsas elementlərindən birinə çevrildi. B.e.ə. I əsrdə qədim Romada qladiatorlar hazırlamaq üçün xüsusi məktəblər yaradılmağa başlandı. Belə məktəblər istər ayrı-ayrı şəxslər, istərsə də dövlət tərəfindən yaradılırdı. Bu məktəblərdə qullar təcrübəli təlimatçıların rəhbərliyi altında qılınca oynatmağı öyrənirdilər. Tamaşaları təşkil edənlər lazım gəldikdə haqqını ödəməklə bu məktəbin qladiatorlarından da istifadə edirdilər.

Qladiatorların məktəblərində qulları amansızcasına istismar edirdilər. Bu da üsyana qalxmaq üçün onların birləşməsinə səbəb olurdu. Bu üsyanlardan ən böyüyü Kapuya şəhərindəki məktəbdə Spartakın başçılığı ilə meydana gəlmiş üsyan (b.e.ə. 74-71-ci illər) idi. Bu üsyanı yatırmaq üçün Roma özünün bütün qüvvəsini səfərbərliyə almağa məcbur oldu. Üsyan qəddarcasına yatırıldı.

4.2. ROMA İMPERİYA ELAN OLUNANDAN SONRA FİZİKİ TƏRBİYƏ

B.e.ə. I əsrdə Roma quldarlıq imperiyasına çevrildi. Yunanıstanda olduğu kimi burada da quldarların hərbi-fiziki sisteminin tənəzzülə uğraması inuzdu ordunun yaranmasına səbəb oldu. Bər-bəzək içində yaşayan zadəganlar fiziki hərəkətlərdən yalnız özlərinə lazım olanlarını qoruyub saxladılar. Xüsusi tikilmiş dəbdəbəli termlərdə (hamamlarda) ilıq suda çimmək dəb halını aldı. Elə buradaca masaj qəbul olunur, yüngül gimnastika hərəkətləri və topla oyunlar keçirilirdi.

Romada imperiya dövründə fiziki tərbiyənin xarakterik cəhətlərindən biri tamaşaların (əyləncələrin) daha da inkişaf etdirilməsi idi. Quldarlar tamaşaların miqyasını artırmaqla kifayətlənməyib onların xaraktercə qəddar və amansız olmasına xüsusi fikir verir, oyunların vəhşi əyləncəyə çevrilib kütlələrin hisslərini qızıqdırmağa yönəldirdilər. İmperiya dövrünün əvvəlində (b.e. I əsrinin ilk illərində) ildə ümumən 66 gün əyləncəli tamaşa keçirilirdi. B. e. II əsrinin ortalarında ildə 135 gün, IV əsrin ortalarında isə 175 gün əyləncəli tamaşalar göstərilirdi.

Sirk oyunlarının böyük miqyasda artması ilə yanaşı, qladiator döyüşlərinin sayı da durmadan çoxalırdı. Belə döyüşlər keçirmək üçün xüsusi qurğular-amfiteatrlar tikilirdi. Onlardan ən böyüyü Kolizey amfiteatrı (b. e. I əsrində) sayılırdı ki, onun xarabalıqları indi də İtaliya paytaxtında qalmaqdadır.

Amfiteatr səhnələrində qanlı döyüşlər gedirdi. Bu döyüşlər də atlı qladiatorlar da iştirak edirdilər. Bəzi hallarda qladiatorları vəhşi heyvanlarla da döyüşdürürdülər.

Dəniz vuruşmaları gladiator döyüşlərinin xüsusi növü sayılırdı. Belə döyüşlər xüsusi tikilmiş nəhəng su anbarlarında keçirilirdi. İmperator Avqustun təşkil etdiyi belə döyüşlərdən birində 19 min qladiator iştirak etmişdi.

Bütün bunlarla yanaşı Romanın sağ dairəsinə mənsub adamlar yunan tipli atletika yarışlarının keçirilməsinə də var qüvvə ilə çalışırdılar. İmperator Avqust Aktsi yaxınlığındakı qələbə şərəfinə dörd ildən bir atletika yarışları təsis etməyə söy göstərmişdi.

Bizim eranın 60-cı ilində Neron *neroneyn*» bayramı təşkil etdi. Proqrama at qoşulmuş arabada yarış və atlətlərin yarışları daxil idi. İmperator Domisionun b. e. 86-cı ilində təsis etdiyi kapitoli oyunları daha uğurlu sayılmalıdır. Bu oyunlar Roma imperiyasının sonunadək davam etdi. Proqrama atletlərin çıxışları ilə yanaşı xanəndələrin, musiqiçilərin və deklamasiya söyləyənlərin də göstərdikləri nömrələr daxil idi. Bu çıxışlar proqramda daha böyük yer tuturdu.

Atletika yarışlarından ən kütləvisi güləşmə və yumruq döyüşü idi.

B.e.IV əsrdə Romada xristian dini dövlət himayesi altına keçdi. Bundan sonra xristian dini Romanın əyləncəli tamaşalarına, xüsusən qanlı qladiator döyüşlərinə qarşı fəal mübarizə aparmağa başladı. Məsələ burasındadır ki, belə tamaşalara daha çox adam gəlir və kilsənin təsir gücü azalırdı. Buna görə də bizim eranın IV əsrdə artıq qladiator döyüşlərinin miqyası və miqdarı azalmağa başladı, 404-cü ildə isə xristian dininə zidd olan belə tamaşalar və digər tədbirlər büsbütün qadağan olundu.

III FƏSİL

ORTA ƏSRLƏRDƏ FİZİKİ TƏRBIYƏ MƏSƏLƏLƏRİ (V - XVII əsrlər)

31. AVROPA VƏ ASIYA XALQLARININ FİZİKİ TƏRBIYƏSİ

Feodal istehsal üsulu ictimai-iqtisadi formasiyalar arasında xüsusi yer tutur. Feodalizm dövründə Avropada müasir dövlətlər əmələ gəlmişdi. Asiya, Afrika və Latin Amerikasının bəzi xalqlarında feodalizmin bəzi qalıqları qalmışdı. Avropa və Şimali Amerikanın sənaye cəhətcə inkişaf etmiş ölkələri onların inkişafını qəsdən ləngidir, bu ölkələri həm siyasi, həm də iqtisadi cəhətdən asılı vəziyyətdə saxlayırdılar.

Qərbi Avropada feodalizm V əsrdə meydana gəlmiş və XVII əsrin birinci yarısındanadək davam etmişdir. Feodalizm dövründə fiziki tərbiyənin forma və metodları iki yerə bölünür: *istismarcıların və istismar olunanların fiziki tərbiyəsi*. Feodalizmin ilk və inkişaf etmiş dövrlərində (V-XV əsrlərdə) kilsə feodallar arasında fiziki tərbiyənin inkişafı qayğısına qalmaqla yanaşı, eyni zamanda xalqın «*ellinsayağı*» oyunlarını təqib etməyə başladı.

XII-XIII əsrlərdə meydana gələn və reformasiya mərkəzinə çevrilən universitetlərdə əyləncələr keçirmək nəzərdə tutulurdu. Amma «*küfrlü*» və «*günahlı*» oyunlara qoşulmayanlar ideal adamlar sayılırdılar. Xristian salnamələrində fiziki tərbiyə və tərəqqipərvər fikirlər pislənir, çılpaq bədənlar kasıblıq, həqarət, bədbəxtlik və dönüklük rəmzi sayılırdı.

Cəngavərlərin təlim sistemi müqəddəs Roma imperiyasının da Böyük Karlın (768-814) dövründə yaranmışdır. Böyük Karl ildə iki dəfə feodalların şurasını çağırır baxış turnirlər keçirirdi. Tamaşaçılar turnir yerini kvadrat üzrə əhatə edər və hərbiçiləri sülhün yarışlarının şərtini, qaydasını müəyyənləşdirirdilər.

Feodal uşaqları üçün vahid dövlət məktəbləri yox idi. Vassallar öz uşaqlarının tərbiyəsini müəyyən bir cənaba tapşırırdılar. Uşaqlar iki və ya üç yaş qrupu üzrə sarayda xidmət məktəbi keçirdilər. Bəzən belə məktəblərə qızlar

da gəlir və əsilzadə qadınların yanında təlim kursu keçirdilər. Oğlanlar 7 yaşında «paj» adı alır və 12 - 14 yaşınadək feodal tərbiyənin aşağı - I dərəcəsi üzrə təlim keçirdilər. Oğlanlara II pillədə (təlim ilində) silahdar adı verilir və onlar ov yürüşünə gedən ağalarını müşayət edir, cəngavərliyə və ya möminliyə yiyələnməkdə fəal iştirak edirdilər. Təlimə bunlar daxil idi:

- at çapmaq, müəyyən dini ayinlər icra etmək;
- arbaletdən istifadə etmək və kamandan ox atmaq;
- atla və atsız, silahla və silahsız üzmək;
- qılınc oynatmaq (bu, cəngavərlərin turnirlərində yoxla nırdı);
- itdən və ya quşdan istifadə edib atla ov etmək; idman meydançasında oyunlar keçirmək;
- şeir söyləmək və rəqs etməyi bacarmaq.

Üçüncü pillədə cəngavərin ali və məcburi təlim pilləsində (bundan əvvəl iki pillədə olduğu kimi) 7 cəngavərlik rəşadəti müxtəlif oyunlarla zənginləşdirilir. Katolik kilsəsi cəngavərlik ordenini yaratmışdı. Bu orden Roma papasına tabe idi və dinsizlərə qarşı mübarizə aparırdı.

Səlibçilər (səlib müharibəsi iştirakçıları) özlərinin hərbi fiziki hazırlıqlığını nümayiş etdirmək üçün tez-tez baxış müsabiqələr keçirirdilər. Xüsusi meydançalarda ilk dövlətlər arası turlar 811-ci ildə Barselonda təşkil olunmuşdur. Qərbi Avropanın feodal dövlətləri arasında belə turnirlərin neçə dəfə keçirildiyini dəqiq söyləmək çətindir. Amma IX-XII əsrlərin xronikasına əsasən onların sayı 180-ə çatmışdır. Belə hərbi turnirdə rəqibi yəhərdən vurub salmaq «yarışında» 60 adam öldürülmüşdü.

Kilsə belə turnirlərin əleyhinə çıxırdı. Lakin kralların xronikası («*Nibelunglar haqqında nəğmə*», «*Poetik Qalliya*», «*Tristan və Izolda*») və digər orta əsr mənbələrində feodalların kobud əyləncələri mədh olunur. Həmçinin xronikalarda göstərilir ki, gəzəri artistlər feodalların turnirlərini satirik ixtilatlarla qurtarırdılar. Ov zamanı məhsulu məhv etdiyinə və talançılığa görə xalq feodalların belə kobud əyləncələrinə qarşı çıxırdı.

XI əsrin əvvəllərində bütün Avropada feodal quruluşu bərqərar olmuşdu. Bu zaman feodal bədən tərbiyəsinin çoxşaxəli inkişafı Qərbi Avropada daha çox xarakterik forma almışdı.

X əsrdə Mavr və Normanlara qarşı inübarizədə krallar ordunun əsas sütunlarını cəngavərlərdən təşkil edirdilər. Öz hərbi xidmətlərinə görə kraldan əmlak və cəngavər titulu alan döyüşçülər kralın vassalına çevrilirdilər. XI-XII əsrlər ərzində cəngavər titulları artıq bütün Qərbi Avropada bərqərar olmuşdu.

Cəngavər məktəblərində fiziki tərbiyənin normaları, o dövrün hərbi əməliyyatları və feodalların daxili müharibələri üçün lazım olan yüksək fiziki hazırlığın səviyyəsi ilə müəyyən olunurdu. Məlumdur ki, XIV əsrin sonuna qədər Qərbi və Şərqi Avropada hərbi əməliyyatların əsas elementlərindən biri soyuq silahla təkbətək döyüş idi. Döyüş qabiliyyəti hər şeydən əvvəl fiziki güc və cəngavərin dözümlülüyündən asılı idi. XIV əsrin ortalarında döyüş hazırlığının metodları dəyişildi, oxatma və piyada əsgərlərin mübarizəsi ön plana çıxdı. Lakin bu, cəngavərlərin fiziki tərbiyəsinin əsasına təsir etmədi. Digər məsələlərdə cəngavərlərin bədən tərbiyəsi normaları sxolastik (həyatdan uzaq) ideyalara əsaslanırdı. IX əsrdə yaşamış I cəngavər ordeninin yaradıcısı fransız Provansa Qodfrus də Pren orden üzvləri qarşısında aşağıdakı 7 vərdişi əsas tələb kimi qoyurdu. Buna uyğun olaraq aristokrat ailələrin oğulları at çapmağı, üzməyi, ov etməyi, kamandan ox atmağı, döyüş qaydalarını

öyrənməyi, meydançalarda əyləncəli oyunlar (həmçinin topla) nümayiş etdirməyi, şer oxumaq tərzini və əsas rəqs hərəkətlərini bacarmalı idilər.

Orta əsrlərdə cəngavərlər arasında turnirlərin keçirilməsi halları artırdı. Çox vaxt iki və ya bir neçə cəngavərlə əvvəlcədən razılaşıdırılmış qaydalara əsasən hər turnir ərəfəsində döyüş sahəsinə baxış keçirilir, döyüş metodları, silahlardan istifadə ardıcılığı və bədənin silahla vurula biləcək hissələri müəyyən olunurdu.

XII-XIII əsrlərdə isə, əsasən, atıcılıq oyunları geniş vüsət tapmağa başladı. Lakin odlu silah ixtira ediləndən sonra getdikcə cəngavər turnirləri öz aktuallığını itirirdi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, feodalların fiziki tərbiyəsi tek cəngavər turnirləri ilə bitmirdi. Səlib yürüşündən qayıdan cəngavərlər bütün Avropada at üstündə top oyununu (polo) geniş yayırdılar. Onu da qeyd etmək ki, polo idman növü azərbaycanlıların “çövkən” oyunundan götürülmüşdür.

XV əsrdə stol üstündən və divar üzərinə tullanmalar üzrə yarışlar geniş yayıldı. Bu iki yarış növü cəngavərlərdə tarazlıq və cəldlik hissini inkişaf etdirirdi ki, bu da onların piyada qoşunlarda xidməti üçün vacib idi. Saray həyatındakı islahatlar cəngavərlərin rəqs mədəniyyətinin inkişafına da təsir göstərdi. Xalqdan götürülmüş və geniş yayılmış qoşa rəqslər gələcək Avropa qoşa rəqslərinin əsasını təşkil etdi.

2. ORTA ƏSR KƏND VƏ ŞƏHƏR ƏHALİSİNİN FİZİKİ HƏRƏKƏTLƏRİ

XI-XII əsrlərdə bütün Avropada cəngavər ordularının yaranması, muzzdluların silah gəzdirmə hüquqlarının itirilməsi ilə eyni vaxta təsadüf edir. Hüquqi münasibətlər, əsasən, yazılı və ya şifahi formada qeyd olunmuş normalarla tənzimlənir, kəndli icması vasitəsi ilə həyata keçirilir və kəndlini mülkədar özbaşınalığından qoruyurdu.

Təhkimlərin vəziyyətinin nisbətən yaxşılaşması XI-XV əsrlərdə kəndlilərə məxsus spesifik fiziki tərbiyənin təşəkkülünə şərait yaratdı. Onun məzmunu və məqsədi Avropada feodal münasibətlərinin xüsusiyyətləri ilə müəyyən olunurdu. Başqa sözlə desək, coğrafi və iqlim şəraiti ilə yanaşı (şimalda - buz, qərbdə geniş və yaşıl sahələr, başqa yerlərdə su, meşə və dağlar) fəaliyyətdə olan ictimai ab-hava, nəyin hansı dərəcədə xalq oyununa çevrilməsini müəyyən edirdi. Xalq oyunlarının möhkəm ənənələri ancaq bu yerlərdə qala bilirdi:

- a) natural təsərrüfatın sabitləşməsi nəticəsində adətən azlıq təşkil edən hakim təbəqələrlə kəndlilərin qarşılıqlı asılılığının patriarxal buxovlarla sıx bağlı olduqları yerdə (İspaniyada basklar, Fransa əhalisi, İrlandiya, Şotlandiya, Balkan və Qafqaz);
- b) yaxınlıqda olan şəhər əhalisinin köməyi ilə nisbi müstəqilliyini qoruyan kəndlərdə (İngiltərə, İsveçrə, Şimali İtaliya, alman və fransız şəhərlərinin ətrafı, Hollandiya və Skandinaviya ölkələri);

Xalq oyunları ənənələrinin arxasında ona daim güc verən, cəldliyi, çevikliyi və qoçaqlığı aşılayan fiziki hərəkətlər dururdu.

Fiziki hərəkətlər müxtəlif idi: güləşmə, daş atma, qaçış, ağaclarla döyüş, ağac ayaqlarla qaçış, at yarışları, rəqslər, toxmaqla cürbəcür oyunlar nümayiş etdirmək və s.

Xristian kilsəsi ancaq özünə nüfuz gətirən adətlərə yol açdı. Rəsmi olaraq milad bayramı, Xaç suyuna salınma və «maslenisa» zamanı rəqslərə icazə verilirdi. Başqa səbəblərə görə təşkil olunmuş açıq xalq «xorovod»larını isə kilsə XIII əsrdə qadağan etdi.

Valter Skott (1771-1832) özünün «Rob-Roy» tarixi roma-nında «kütləvi futbolu», daha doğrusu meydana topla oyunu dəqiq əks etdiribdir.

İngiltərədə futbol IX əsrdə, fransız Ordenində və Pikardi yada isə XIII əsrdə meydana gəlmişdir. Gürcüstanın dağ kəndlərinin sakinləri arasında «lelo – burti» oyunu çox məşhur idi (leto - ayrıca xətt, burti - top). Kəndlər arasında «kütləvi futbolun kökləri iblisin qovulması» kimi bütpərəstlik adətlərinə gedib çıxır və buna görə də futbol kilsə tərəfindən mənfi qarşılanırdı.

Kəndlilərə silah gəzdirmək qadağan olunduqdan sonra Qərbi Avropada gülüş və ağaclar üzərində təkbətək döyüş geniş yayıldı.

Buna görə də orada Robin Qud kimi İngiltərənin bütün xala afsonalarında əl ağacından istifadə ilə gülüş fəndlərinə malik qəhrəman obrazları var idi.

İsvecdə - sivingen, islandlarda - qlina, türklərdə - pəhləvan, gürcülərdə - çidaoba, Azərbaycanda – gülüş öz başlanğıc formasından bu günlərimizə qədər gəlib çatır.

basklar, Fransa əhalisi, İrlandiya, Şotlandiya, Balkan və Qafqaz);

b) yaxınlıqda olan şəhər əhalisinin köməyi ilə nisbi müstəqilliyini qoruyan kəndlərdə (İngiltərə, İsveçrə, Şimali İtaliya, alman və fransız şəhərlərinin ətrafı, Hollandiya və Skandinaviya ölkələri);

Xalq oyunları ənənələrinin arxasında ona daim güc verən, cəldliyi, çevikliyi və qoçaqlığı aşılaman fiziki hərəkətlər dururdu.

Fiziki hərəkətlər müxtəlif idi: güləsmə, daş atma, qaçış, ağacla döyüş, ağac ayaqlarla qaçış, at yarışları, rəqslər, toxmaqla cürbəcür oyunlar nümayiş etdirmək və s.

Xristian kilsəsi ancaq özünə nüfuz gətirən adətlərə yol açdı. Rəsmi olaraq milad bayramı, Xaç suyuna salınma və «maslenisa» zamanı rəqslərə icazə verilirdi. Başqa səbəblərə görə təşkil olunmuş açıq xalq «xorovod»larını isə kilsə XIII əsrdə qadağan etdi.

Valter Skott (1771-1832) özünün «Rob-Roy» tarixi romanında «kütləvi futbolu», daha doğrusu meydana topla oyunu dəqiq əks etdiribdir.

İngiltərədə futbol IX əsrdə, fransız Ordenində və Pikardiyada isə XIII əsrdə meydana gəlmişdir. Gürcüstanın dağ kəndlərinin sakinləri arasında «lelo – burti» oyunu çox məşhur idi (lelo - ayrıca xətt, burti - top). Kəndlər arasında «kütləvi futbol»un kökləri «iblisin qovulması» kimi bütpərəstlik adətlərinə gedib çıxır və buna görə də futbol kilsə tərəfindən mənfi qarşılanırdı.

Roma imperiyasının ərazisində güləsmə ilə bərabər at çapma yarışları, tullanma, qaçış və ox atma da geniş yayılmışdı.

İlk feodalizm dövründə şəhər əhalisinin fiziki tərbiyəsinin mahiyyəti digərləri ilə eyni idi. Lakin X əsrdən başlayaraq, feodal asılılığının ləğv olunması ilə şəhər əhalisinin həyat şəraiti dəyişdi. XI-XV əsrlərdə bir çox şəhərlərdə feodal asılılığından azad olmaq uğrunda mübarizə gedirdi. Bu dövrdə şəhərlilər üçün fiziki tərbiyə xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi.

Silahdan daha yaxşı istifadə etmək məqsədilə Hollandiya, Şimali İtaliya, İngiltərə, Fransa və Almaniyanın şəhərlərində, sonra isə Krakov, Kiyev və Novqorodda qılıncoynatma və ox atma məktəbləri yaradıldı. Bizdə olan məlumatlara görə, 1-ci şəhər qılıncoynatma cəmiyyətinin gerbi 1042-ci ildə Kerta kilsəsində təsdiq olunmuşdur. 1399-cu ildə isə Turnua şəhərində Burqund

Hersoqluğuna qarşı flandr torpaqlar ittifaqı tərəfindən keçirilən oxatanların yarışında artıq 16 kənd və 30 şəhər təmsil olunmuşdu. Oxatan və qılıncoynadanların birliyi müəyyən qaydalar üzrə fəaliyyət göstərirdi.

Məlumdur ki, orta əsrdə güləş və qılıncoynatma ilə yanaşı, şəhər əhalisi arasında soyuq silahdan istifadəyə üstünlük verilirdi. İdman tipli yarışlarda isə ön plana yerli adətlərə uyğun hər hansı bir təkmübarizlik növü çəkilirdi. Belə ki, ispan şəhərlərində soyuq silahdan istifadəyə və atüstü korridaya, Cənubi İngiltərədə - yumruq döyüşünə və güləşə, Novqorodda - yumruq döyüşünə, İsveçrədə – oxatma və güləşə, Müqəddəs Roma imperiyasının şəhərlərində və Niderlandda isə qılıncoynatma və güləşə üstünlük verilirdi.

Orta əsrlərdə bədən tərbiyəsi inkişaf etmiş, İtaliya dövlətində daha çox yayılmışdır, gözəl oyunlar və yarışlar şəhər sakinlərinin azadlıqsevərliyi ilə bağlı idi. Lazım gələndə onlar qüvvələrini səfərbər edərək, şəhəri mühasirəyə alan feodallara qarşı mübarizə aparmağı bacarırdılar.

IX əsrin sonlarında Roma dağlarında «*testakko*» yarışları çox məşhur idi. Bu yarışlarda ətraf kəndlərin nümayəndələri də iştirak edirdilər. 1469-cu ildə belə bir yarışın planından aydın olur ki, ənənəvi olaraq proqrama dörd növ yarış - qaçış, şüvül kralları və alman imperatorlarının istilasına nəticəsində şəhərlərin öz müstəqilliklərini itirməsi ilə oyunların antifeodal məzmununu arxa plana keçdi. O dövrün rəgs və qılıncoynatma ustaları, rəssamları, memarları və yazıçıları Avropanın digər şəhərlərinə dağılıdılar.

3.2 ŞİMAL İNTİBARI. TƏDRİS MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ FİZİKİ TƏRBİYƏNİN TƏTBİQİNƏ İLK CƏHDLƏR

Şimal (ispan, fransız, alman və ingilis) intibahının hərəkətverici qüvvəsi feodal buxovları aleyhinə mübarizə aparan burjuaziya idi. Lakin bu mübarizənin sonu kral hakimiyyəti ilə nəticələndi, digər tərəfdən isə onu da qeyd etmək lazımdır ki, şimal İntibahında İtaliya intibahı kimi barışmaz ziddiyyət yox idi, Cəngavərlik yarışları həm şimalda, həm də bütün Şərqi Avropada öz yerini analoji qaydalarla keçirilən turnirlərə verdi.

1-ci oyuncu ipdən asılmış üzüyü at üstündə xəncərlə kəsib götürməli; 2-ci isə ağacdan düzəldilmiş müqəvvanın alından nişan alıb vurmalı idi. Əgər zərbə güclü olarsa, müqəvvanın asma qolu oyunçuya zərbə endirirdi.

Şəhər aristokratiyası ilə barışmış imkanlı şəhər burjuaziyası vaxtın, top oyunu üçün olan zallarda keçirir və ya da cəngavər kodeksləri ilə qadağan olunmuş nizə ilə təkbətək vuruşlar təşkil edirdilər.

Qılıncoynadanlar daha qədim sex təşkilatlarında, müxtəlif hakimlərdən alınmış patent əsasında bütün ölkə üzrə bu sahədə dərs demək hüququ qazanırdılar. Roma imperiyasında 3 belə sex fəaliyyət göstərirdi.

Fiziki tərbiyənin inkişafına intibah dövrünün ideyaları böyük təsir göstərdi. Bu da Qərbi Avropa ölkələrində top və müqəvvalarla oyunların tərəqqisinə səbəb oldu. Eyni zamanda Oyunların həm forması, həm də məzmununu bir çox dəyişikliklərə məruz qalırdı. Məsələn, Fransada əlin içi ilə topa zərbə vurmaq oyununu XIV əsrdə «*derqamon*», XV əsrdə isə «*tenes*» əvəz etdi. XV əsrdə şahmatda da köklü dəyişikliklər baş verdi.

Bu, əsasən, oyunda gediş sürətinin artması «*fil*» və «*at*»ın dəf etmə məsafəsinin artması hesabına oldu. Şah isə digər fiqurlarla müqayisədə daha da zəiflədi

Hollandiya intibah dövrünün ən çox sevilən idman növü konki oldu. Yayda isə burada müxtəlif top oyunları və güləşmə yarışları keçirilirdi. Şəhərlərdə, kriket oyununun sələfi sayılan klosspel daha çox dəbdə idi və bu, daha çox indiki xokkey və qolf oyunlarını xatırladırdı. XV əsrdən başlayaraq ox atanların şəhər cəmiyyətləri at çapma birliyi ilə əvəz olundu. Adətən, onlar öz bayramlarını baharda keçirirdilər. Bizə həmin yarışların aşağıdakı tarixi xranologiyası məlumdur.

1434-cü il - Nürnberq.

1456-cı il - Strasburg.

1470-ci il - Auqsburq.

1472-ci il - Sürix.

Burada at çapma idmanından əlavə qaçış, daşatma və s. yarışları da keçirilirdi.

Bəzi şəhərlərdə isə İtaliyadan gəlmə idmançıların və atlıların «*at yarışları*» keçirilirdi. Bu cür bayramlar 1370-ci ildə Sankt-Mixeldə, 1382-ci ildə Venada, 1448-ci ildə Münhendə keçirilməklə ildən-ilə xalq bayramlarının ayrılmaz hissəsinə çevrildi. Qaliblərə isə qırmızı mahud əvəzinə qırmızı məxmər verilirdi.

İntibah Şimali İtaliya şəhərlərində, ilk növbədə isə İngiltərədə bədən tərbiyəsinin inkişafına təsir göstərirdi. Vinçesterdəki qədim qapalı məktəblərdən sayılan müqəddəs Mariya kollecinin təməli qoyulandan tədris planına müntəzəm olaraq fiziki hərəkətlər daxil edilmişdi. İngiltərə və Şotlandiya kəndlərində keçirilən, kökü milli ənənələrə bağlı kütləvi yarışlar öz əhəmiyyətini qitə yarışlarına nisbətən daha çox saxlamışdı. Eyni zamanda İngiltərə dünyanın bir çox ölkələrində olan idman oyunlarını mənimsəyirdi. Məsələn, Azərbaycanın idman Oyun növü olan çovqan bütün Bizansa yayılmış, sonra isə tacirlər və səlibçilər vasitəsi ilə Fransaya gətirilmişdir. Fransada bu oyun «*şikan*», bəzi ölkələrdə «*polo*» adlandırılmışdı. Eyni yolla Hindistandan kriket və krocket oyunları da gətirilmişdir.

Hər iki oyun Avropada özünü küləşdirilmiş, müasir idman formasını isə İntibah dövründə İngiltərədə almışdır. XVI-XVIII əsrlərdə İngiltərə bir çox Avropa ölkələrini atçılığa və atçapma yarışlarının səviyyəsinə görə kölgədə qoymuşdu. XV əsrin sonunda artmış qadağalarda o dövrün həyat şəraitindəki dəyişikliklər daha yaxşı əks olunur.

Reformasianın təşəbbüsçü Vittenberq universitetinin professoru Martin Lüter (1483-1546) alman şəhərlərinin burqmisterlərinə müraciətində xüsusi olaraq, asudə vaxtın daha məqsədyönlü istifadəsi baxımından musiqi dinləməyin və fiziki hərəkətlərin üstünlüyünü qeyd edirdi. Bunlardan birincisi qəm və kədəri aradan qaldırır, ikincisi isə bədəni daha da elastikləşdirir və sağlam olmasına kömək edir.

(XV əsrin II yarısında Qərbi Avropa məktəblərinin fiziki tərbiyə konsepsiyasında humanizmin təsiri özünü göstərirdi. Humanist pedaqogika baxımından qapalı olan aristokrat təcrübəsi artıq ictimai və iqtisadi tələblərə cavab vermirdi. Mövcud tərbiyənin vahid sistemini iki hissəyə bölən reformasiya (islahat) tərəfdarlarından fərqli olaraq humanistlər tərbiyə sisteminin vahidliyini ancaq müəyyən müddətə təmin edə bildilər. Yeni ictimai

tələblərə uyğun olaraq gəncləri kilsə və kübar mənəsinə hazırlayan yeni məktəblər-kolleclər yarandı) Yeni növ məktəblərdə - kolleclərdə bədən tərbiyəsini rədd edən orta əsr təhsil sisteminin prinsipləri ilə əlaqə kəsilirdi. Şagirdlərə həftə ərzində boş (sərbəst) gün verilir və bu gün gezintilərə, oyunlara sərf olunurdu. Ancaq sağlamlığın qorunması və fiziki fəallıq məsələləri şagirdlərin şəxsi işi olaraq qalırdı. Fiziki hərəkətlər xarakterinin aydın göstərildiyi məşğələlər – qılınc oynatma, at çapma, rəqslər ancaq zədəngan akademiyaqlarını tədris proqramlarına daxil idi.

Müstəqillik şəraitində məktəbdə bədən tərbiyəsi sahəsindəki nəzəri cəhətcə artıq hazır olan tələblərə uyğun islahatın keçirilməsinə imkan verilmirdi. Elita üçün nəzərdə tutulanlar istisna olmaqla, bütün tədris müəssisələrində sağlam həyat tərzi keçirilməsi haqqında tərbiyə məsələləri arxa plana keçdi. Fiziki hərəkətlər və Oyunlar məktəb nizamnaməsində qadağan olundu. O dövrün tənqidi fikirlərindən məlum olur ki, məktəb təcrübəsi tek «*təcrübə aləmi*»ni deyil, həm də «*saf dərrakə*» aləmini də rədd edirdi. Bütün bunlar intibah dövründə insanı hərtərəfli həyata hazırlamaq məqsədi qarşıya qoyulduğı bir vaxtda baş verirdi. amerarius fiziki tərbiyənin əsaslarının tədris fənni kimi müzakirə olunduğı dialoqlarını da bu zaman nəşr etdirdi. Bekonun (1561-1626) və Dekartın (1596-1650) fəlsəfi sistemlərində isə insan idrakı haqqında təzislər artıq tərtib edilmişdi.

Tədris təcrübəsi və maarifçilik fikirləri arasındakı ziddiyyətlər fonunda müəllimlər yaranmış vəziyyətdən çıxış yolunu axtarmağa başladılar. Tərbiyəçi fəaliyyət və həyat konsepsiyası onların ən yaxşıqlarını belə fikrə gətirdi ki, cinsindən, mənşəyindən və maddi vəziyyətindən asılı olmayaraq, hər bir gənci tərbiyənin köməyi ilə həyata hazırlamaq mümkündür.

IV FƏSİL

VIII-XII ƏSRLƏRDƏ ASİYA XALQLARININ FİZİKİ TƏRBİYƏSİ

Orta əsrlərdə daha çox inkişaf etmiş Asiyada feodalizmin elementləri Avropa ilə müqayisədə daha erkən yaranmış, lakin cüzi sarsıntılar və daha az sürətlə inkişaf etmişdir. Burada heç nəyi rədd etmədilər, əksinə, institutları, hərəkətlər sistemini və qədim dövrün bədən tərbiyəsi ideallarını yeniləşdirdilər. Ənənələrin gücü bu dəyişmənin tədrisi və müntəzəm xarakter daşmasına şərait yaratdı. Xristian dinindən fərqli olaraq, Asiyada mövcud olan dinlər heç də bədən tərbiyəsinin əleyhinə deyildi. Əksinə, onlar bədən tərbiyəsinin praktik sistemine fəal təsir göstərirdi.

1. HİNDİSTANDA FİZİKİ TƏRBİYƏ HƏRƏKƏTLƏRİ

VI əsrdən başlayaraq Hindistanda feodal münasibətləri inkişaf etməyə başladı. XII əsrə qədər ara müharibələri nəticəsində çoxlu feodal dövlətləri yarandı. Lakin X əsrdən başlayaraq müsəlman dövlətləri Hindistana hücum etdi. XII əsrdə Dehli sultanlığı yarandı. Hindistan əvvəlcə moğolların, sonra isə ingilislərin əsarəti altına düşdü.

VI-IX əsrlərdə Hindistan feodallıqlara parçalandı, kəndli icmaları hədsiz yoxsullaşdı, nəticədə bədən tərbiyəsi Avropadakı kimi inkişaf edə bilmədi. Eyni zamanda hun, əfqan və moğol istilaları fiziki hərəkətlərin qədim təcrübəsini çoxlu elementlərlə (qurşaq güləşi, atla çovqan, ox atanların yarışı) zənginləşdirdi. Lakin bu idman növlərindən ancaq hərbi fiziki tərbiyəsi ilə məşğul olan tədris proseslərində istifadə edilirdi.

Rəqs sənətinin inkişafının yeni yüksəlişini əvvəllər b.e.ə I əsrdə yaşamış Bxarata Natyaşastrin adı ilə, sonradan birinin yazdığı «*Abxinayadarpana*» əsəri ilə bağlayırdılar. Bu sənətin əsl yüksəlişi isə IV-V əsrlərə təsadüf edir.

Hind intibahı dövrünün rəqs hərəkətlərinin daha çox ifadəli nümunələri Şiva məbədinin relyef və heykəllərində əbədiləşdirilmişdir. Roji Vayyaya görə rəqs kralı Şiva Nataraya kosmik duruşun ikonoqrafiyasını qorumuşdur. O, bir əli ilə həyata çağırır, digər əli ilə barabanda həyat ritmini geri qaytarır, üçüncü əli ilə ayaqlarına döşənmiş insanın daxili zəifliyinin təcəssümü olan iblisə işarə edir, dördüncü əlində isə idrak alovunu saxlayır.

Patancali tərəfindən əsası qoyulan yoqanın (sağlamlıq) fəlsəfi sistemi II əsrdən başlayaraq öz əhəmiyyətini itirməyə başladı və yerini yoqanın yeni, hərəkətlərə əsaslanan təmayüllərinə cərəyanına) verdi. Onlar arasında IV-V əsrlərdə yazılmış Şilpasatrakda bədən və əl vəziyyətlərinin normaları qeyd edilmiş xatxayoqanın hərəkətsiz sistemində dinamik cərəyanlar seçilirdi. Əzələləri və cəldliyi inkişaf etdirən dinamik yoqanın təkmilləşdirilməsində Pəncab əyalətinin Quru Nanak (1439 1538) adlı rəsulu böyük rol oynamışdı.

Ümumiyyətlə, bütün dünyada uşaqların ən sevimli əyləncələrinə çevrilən, ənənələrində qədimliyi qoruyub saxlayan raketka, şar və meydançalardan istifadə etməklə keçirilən müxtəlif oyun qaydalarının əsasında, bir qayda olaraq hind mənşəyinin əlamətini görmək olurdu. Belə ki, hind rəqs tərzinin ifadəli forması Tibetdə, Hind-Çindən tutmuş İndoneziya adalarındakə müəyyənəddici rol oynayırdı. Səyahət edən bütperəst missioner monarxları yoqa təlimləri ilə özünümüdafiə məqsədli mübarizə növlərini yayırdılar. Bunların əsasında insan bədəninin ağırya daha həssas hissələrinə təsir etmək olurdu. Bu mübarizə növləri sonralar Çində – çuanfu, Yaponiyada - kempo, müasir idman dünyasında isə karate adını aldı. Daha bir fakt da danılmazdır ki, məhz hind təsiri altında Azərbaycan-fars oyunu olan və çomaqlardan istifadə etməklə oynanılan top oyunu İngilis Vest-Hind kompaniyasının sayəsində otüstü xokkey adı ilə və o cümlədən, ərəblər tərəfindən modelləşmiş çətrəng, daha sonra şətrəng və nəhayət, şahmat kimi müasir idman növləri tarixə daxil olmuşdur.

2. ORTA ƏSRLƏRDƏ ÇİNDƏ FİZİKİ TƏRBİYƏ

Feodalizm cəmiyyəti ilk dəfə III əsrdə Çində meydana gəlmişdi. Çində müalicəvi fiziki tərbiyəyə xüsusi əhəmiyyət verilirdi. III-V əsrlərdə Çin hökuməti gələcəkdə güclü silahlı üsyanların qarşısını almaq məqsədi ilə silahların təhvil verilməsi haqqında qərar verdi. Nəticədə xalqı bütün orta əsrlər boyu silahsız vəziyyətdə saxlamaq əzmi çin kəndliləri, tacir və xırda zadəgan dairələrində bədən tərbiyəsi özünəməxsus şəkildə formalaşdı, əsasını özünümüdafiə metodları təşkil etdi. Bundan əlavə, Çir, cəmiyyətinin yüksək təbəqələrində köçərilərin fiziki tərbiyəsinin təsiri hiss olunurdu. Məsələn, hunların, türk tayfalarının at sürmə, tibetlilərin qaçış yarışları buna misal ola bilər.

Ümumiyyətlə, orta əsr Çinində bədən tərbiyəsinin bu və ya başqa növlərinin inkişafının yüksəlişi və tənəzzülü hakimiyyətdə olan sülalələrdən asılı olaraq baş verirdi. Məsələn, Tan tayfasının hakimiyyətdə olduğu dövrdə (VII - X əsr) ki-kyux oyununu içərisinə hava doldurulmuş topla oynayırdılar ki, bu oyunda ancaq professionallar iştirak edirdi.

Sun sülaləsi dövründə (X-XIII əsrlər) uzun ağaclarla polo oyunu yerini ki-kyux oyununa verdi. Burada daha qısa toxmaqlardan istifadə edilirdi. Ki-kyux oyunu ilə bərabər, Lun-Van adlı çin cəngavəri onun adı ilə adlandırılan oyunu saray

sakinlərinin bədən tərbiyəsinin inkişafında əlverişli şərait yaratdı. Şahərlərdə polo oyununun müxtəlif növləri - lələkli top oyunları, kanat dartma üzrə kütləvi yarışlar geniş yayıldı.

Sərkərdə Yuanın tərtib etdiyi döyüş hərəkətləri, atlıların və Oxatanların yarışları yenidən ön plana çıxdı. İmperator sarayın da və iri səhərlərdə hər zaman monqollara qarşı yarışlarda çıxış etməyə hazır olan üç çəki dərəcəsinə çoxsaylı güləşçilər hazırlanırdı.

Min sülaləsi dövründə (XIV-XVII əsr) çinlilər monqol əsarətindən qurtardılar, öz keçmişlərinin əsarətinə düşdülər. İctimai tərəqqinin ləngiməsi fiziki tərbiyənin inkişafına mənfi təsir göstərirdi. Bunun nəticəsində təsviri incəsənət və ədəbiyyata maraq daha da artdı.

Belə əlverişsiz şəraitdə Çin fiziki tərbiyəsi artıq heç bir yeni hərəkət sistemi yarada bilməzdi. Lələkli topla oyun və müalicəvi hərəkətlərdən başqa bədən tərbiyəsinin bütün digər növləri tənəzzülə uğradı.

Orta əsr Çində bədən tərbiyəsinin əsas süqutu kəndli üsyanlarını yatırmaq üçün feodalların mancurları çağırmaları ilə başladı. Yeni istiləçilər oyun meydançalarına böyük vergilər qoydu. Fiziki hərəkətlərlə məşğul olmaq cəmiyyətin aşağı təbəqələrində, azsaylı xalqlar arasında qorunub saxlandı.

Azərbaycan İdmançılarının Erməni İşğalçılarına Qarşı döyüşlərdə Göstərdikləri igidliklər

XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısında sovet imperiyası iqtisadi, siyasi və mənəvi sahədə böhran keçirdi. İmperiyada qatma-qarışıqlığı duyan erməni millətçiləri nöbəti dəfə Azərbaycan torpaqlarını zəbt etmək iddiasına düşdülər. Azərbaycanı parçalamaq, onun hesabına "Böyük Ermənistan" yaratmaq planını həyata keçirməyə başladılar. Erməni təxribatçıları Azərbaycanın ərazisində bir sıra terror aktları həyata keçirdilər.

Moskva Dağlıq Qarabağın Ermənistanı verilməsinə müsbət münasibətini 1987-ci ilin noyabrında Parisdə "Humanite" qəzetində A. Aqanbekyanın dili ilə bütün dünyaya bəyan etdi.

Azərbaycan və erməni xalqları arasında milli ədavətin ilk qurbanları Ermənistanda yaşayan azərbaycanlılar oldu. 1986-cı ildə ermənistanın Qafan və Mehri rayonlarında Erməni "saqqallarının" (xüsusi silahlı dəstələr) əməllərindən yaxa qurtaran ilk qaçqınlar Azərbaycana pənah gətirdi. Öz dədə-baba yurdunda yaşayan azərbaycanlıların genosidinin kütləvi qovulmasının son mərhələsi başlandı. 1988-ci il fevralın 21-də erməni bəndələri Yerevanda qalmış 50 nəfər erməni hücum edib onu dağıtdılar.

Fevralın 24-də Əskəran rayonunda ermənilər iki nəfər azərbaycanlıyı milli zəmində öldürdülər. Ermənilər öz qeyri-ədalətli əməllərinə haqq qazandırmaq, azərbaycanlıları rüsvay etmək məqsədilə dəhşətli Sumqayıt faciəsi hazırlayıb həyata keçirdilər. Bu faciə nəticəsində Sumqayıt şəhərində 32 nəfər həlak oldu. Düşmən istədiyinə nail oldu. Ermənistanda qanlı anti-azərbaycan hərəkətinin yeni dövrü başlandı. Bu işdə sürətlə yaranan, xarici ölkələr və Sovet ordusu tərəfindən yaxşı silahlandırılan qeyri-formal erməni hərbi birləşmələri fəal iştirak edirdilər. Ermənistanın ərazisində azərbaycanlılara qarşı vəhşiliklər törədilirdi. Mehmandar kəndinin 4 sakini qətlə yetirildi, Ararat rayonunda 100-dən çox ev talan edilib, yandırıldı, əhalisi qovuldu, Şirazlı kəndinin sakini Türkiyə ərazisinə keçib orada sığınacaq tapdı. 1988-ci ildə Quşqar rayonunda 70 nəfər qətlə yetirilmişdir (onlardan 3-ü

körpə uşaq idi). Azərbaycanlıların son nümayəndələri-Nüvədi kəndinin əhalisi 1991-ci il avqustun 8-də bir gün ərzində rus əsgərlərinin köməyiylə Ermənistandan qovuldu.

Ermənistandan azərbaycanlıların qovulması başa çatdı.230 min nəfərədək azərbaycanlı dədə-baba yurdundan qovuldu, 225 nəfər öldürüldü ,1154 nəfər yaralandı,31 min ev,təsərrüfat,azərbaycanlılara məxsus mal- qara talan edildi.

1990-cı ilin iyununun11-də Azərbaycan SSR Ali Sovet Ermənistanla sərhəd boyu fəvqəladə vəziyyət elan etdi.Can üstündə olan sovet imperiyası milli münaqişəni dahada dərinləşdirirdi.

1991 ci il avqustun 18-22-də erməni hərbi hissələri vertolyotlar və ağır texnika ilə qazax rayonuna hücumə keçdilər. Erməni herbi hissələri, Zəngilan,Qubadlı,Laçın rayonlarının kəndlərində hücumlar təşkil edirdilər.

1990-cı il yanvarın 19-da SSRİ Ali soveti Rəyasət Heyəti Azərbaycan ALİ Sovetinin razılığı olmadan yanvarın 20-də gecə saat 00-da *“BAKI ŞƏHƏRİNDƏ FÖVQALADƏ VƏZİYYƏT TƏTBİQ EDİLMƏSİ HAQQƏNDA GİZLİ FƏRMAN VERDİ”*

Sovet ordu hissələri silahsız baki əhalisinə divan tutdu. Rəsmi məlumatagörə 131 nəfər öldürüldü,744nəfər yaralanmışdı,400 nəfər həbs olunmuş,4 nəfər itkin düşmüşdür.Evlər yandırılmış,ictimai və şəxsi nəqliyyat vasitələrinə, şəhər təsarüfatına və əhaliyə böyük maddi ziyan dəymişdi.Azərbaycan xalqı “QARA YANVAR”-a etiraz olaraq 40 günlük ümummilli tətıl etdi.

İmperiyanın pəncəsindən xilas olmağa çalışan azərbaycan xalqının tələbi ilə 1991ci il avustun 30-da Azərbaycan respublikası Ali Soveti növbədənkənar sessiyasında Azərbaycan respublikasının dövlət müstəqilliyini pərpa etmək haqqında bəyannamə qəbul etdi.

1991-ci ilin sentyabrın 8-də Azərbaycanda prezident seçkiləri keçirildi.Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 18 oktyabr tarixli sessiyasında *“AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT MÜSTƏQİLLİYİ HAQQINDA KONSTITUSİYA AKTI”*yekdilliklə qəbul edildi.

Azərbaycan Respublikasının tamamilə müstəqilləşmək siyasətinə mane olmağa çalışan Moskva Dağlıq Qarabağda vəziyyəti yenidən gərginləşdirdi.Ermənilər üzdən iraq “DAĞLIQ QARABAĞ RESPUBLİKASI”nın yaranmasını elan etdilər.1991-ci il dekabrın 29-da Azərbaycan Respublikasında ümumxalq səverməsi keçirildi.Azərbaycan xalqı yekdilliklə Respublikanın dövlət müstəqilliyinə tərəfdar çıxdı.Ermənistanın Azərbaycana qarşə apardığı qəsbkarlıq müharibəsi problemlərin böyük əksəriyyətini yaratmışdı.Xarici hərbi və siyasi qüvvələrin yaxından köməyi ilə ermənilər yuxarı qarabağda iri miqyaslı hərbi əməliyyatlar keçirmişdir.Azərbaycan Respublikası Ali Soveti 1991-ci il oktyabrın 9-da “AZƏRBAYCAN MİLLİ ÖZÜNÜ MÜDAFİƏ QÜVVƏLƏRİ HAQQINDA”qanun qəbul etmişdi.Cəbhəyə yola düşən ilk özünü müdafiə qüvvələri tərkibində Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi İnstitutunun tələbələri və məzunları var idi.Cəbhədə hərbi sənətinin mükəməll bilən sərkərdələr çatışmırdı.Baş qərargahın işi pis qurulmuşdu.Hərbi hissələrə pozğunçuluqla məşğul olan satqınlar soxula bilmişdi. Güclü hərbi informasiya axınına yol verilirdi.Hərbi hissələrdə silah,hərbi sürsat,yanacaq oğurlanırdı.Fərariliyə qarşı ciddi mübarizə aparılmırdı. Belə şəraitə baxmayaraq Azərbaycan bədən tərbiyəçiləri və idmançıları Vərtənə sədaqətlərini sübut etdilər.Onlarən böyük hissəsi dövlət tərəfindən mükafatlandırıldı,onlarla gənc şəhid oldu.

1988-89 –cu illərdə Azərbaycan DBTİ-nin bir qurup tələbəsi qışda Qarabağda işləmək istədiyi barədə rektorluğa müraciət etdi. Bərdə şəhərində 45 saylı TMSD ilə müqavilə bağlandı. "VƏTƏN" tələbə dəstəsinin üzvləri göstərilən işin həcmi 3 dəfə artıq yerinə yetirdilər və vəsaitin hamısını 70076 sayılı heaba (qaçqın və məcburi köçkünlərin yardım hesabına) köçürdülər.

1994-cü ildə Azərbaycan DBTİ-nin tələbə və müəllimləri özünü müdafiə fonduna 20000 manat pul köçürmüşlər.

Azərbaycan DBTİ –nin 180-dən çox tələbə və məzunu sərhəd rayonlarında özünü müdafiə qüvvələrinin tərkibində düşmənlə döyüşlərdə vuruşmuşlar. 1992-ci ildə tələbələrımız bir neçə dəfə Bakı şəhərinin 196 saylı qan köçürmə məntəqəsində yaralılar üçün qan vermişdilər. İnstitutun tələbə yataxanasında Kəlbəcərdən 970 nəfərədək qaçqın yerləşdirilib. Erməni faşistləri ilə döyüşlərdə igidlik və şücaət göstərdiklərinə görə Azərbaycan DBTİ-nin 2 məzunu MİLLİ QƏHRƏMAN adına layiq görülmüş, 19 tələbə və məzun torpaq uğrunda şəhid olmuş, 24 tələbə yaralanmış, 3 tələbə itkin düşmüşdü.

İdmançı tələbələrin döyüş bölgələrində göstərdikləri şücaətlərinə görə hərbi hissələrin komandirləri tərəfindən rektorun adına çoxlu teleqram və məktublar göndərilmişdir.

Vətənin müdafiə zamanı yaralanan tələbə və məzunlarımız
A. Əliyev, Ş. Əhmədov, Q. Əhmədov, Ş. Babayev, R. Zülfüqarov.

3. Azərbaycan Respublikası Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyinin Yaradılması və İnkişafı
1994-CÜ İL iyulun 26-da Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyinin yaradılması haqqında ölkə prezidenti Heydər Əliyevin imzaladığı 179 sayılı fərmanla Azərbaycan Gəncliyi və İdmanında düzgün istiqamətlənmiş inkişafın əsası qoyuldu.

Keçən illər ərzində Gənclər və İdman Nazirliyinin gördüyü işlər təqdirə layiq sayılmalıdır.

Ölkəmiz gənclər və idman siyasətini həyata keçirən Azərbaycan GİTN ötən illər ərzində dövlət idarə etmə orqanları arasında öz layiqli yerini tutmuş və Respublikamızda bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf etdirilməsi sahəsində böyük uğurlar qazanmışdır. Bu müddət ərzində nazirliyin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin gənclərimizə yüksək dərəcədə aşılması olub.

1994-cü ildə idmançılarımızın Avropa və dünya birinciliklərində, eləcə də beynəlxalq turnir və kubok yarışlarında qazandıqları medallardan 12-si qızıl olmuşsa 1995-ci ildə isə qazanılan medallardan 23-ü qızıl olmuşdur.

Təsadüfə deyil ki, 1995-Cİ ilin uğurlu sonluğu olaraq Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev ölkəmizin tanınmış idmançılarını Prezident Aparatında qəbul edərək həmin il qazanılmış müvəffəqiyyətləri yüksək qiymətləndirmişdir.

1996-cı ilin Olimpiya ili olması nazirliyin də işində xeyli canlanma yaratmışdı. Dünya və Avropa çempionatlarında, eləcə də beynəlxalq turnirlərdə uğurla çıxış edən idmançılarımız həmin il Olimpiyaya 23 lisenziya qazanmışlar. 1996-cı ilin 29 iyulunda ölkə rəhbəri H. Əliyevin "GƏNCLİK" Beynəlxalq Turizm Mərkəzində idmançılarımızın təntənəli yolasalma mərasimində iştirakı dövlət rəhbərimizin ölkəmizdə idmana göstərdiyi qayğı və diqqətə daha bir sübutdur.

Həmin il idmançılarımız Atlantada keçirilmiş XXVI Yay Olimpiya Oyunlarından 1 gümüş medalla dönmüşlər. 197 Olimpiya iştirakçısı olan ölkədən 79 medalçı sırasına daxil

olmuşdur. Azərbaycan medal qazanan ölkələr arasında qeyri-rəsmi hesabda 48-ci keçmiş SSRİ Respublikaları arasında isə 7-ci yeri tutmuşdur.

1996-cı ildə idmançılarımız Avropa və dünya birinciliklərində, eləcə də Kubok yarışlarında 22 qızıl, 17 gümüş və 29 bürünc medal qazanmışdılar.

1997-ci il 1 fevralında Azərbaycan Respublikası Gənclərinin I Formunun bir illiyi münasibətilə ölkə gənclərinin bir qurupunu qəbul edən prezident H.Əliyev həmin tədbirdə Gənclər və İdman Nazirliyinin fəaliyyətini yüksək qiymət verərək bu təşkilatın qarşısına qoyulmuş vəzifələrin öhtəsindən layiqincə gəldiyini qeyd etmişdi.

Gənclər və İdman Nazirliyi yarandığı vaxtdan indiyədək ölkəmizin beynəlxalq aləmdə müsbət imicinin formalaşması yolunda xeyli iş görmüşdür.

Bir çox Avropa və dünya çempionatlarının, həmçinin gəncliklə bağlı beynəlxalq tədbirlərin ölkəmizdə keçirilməsi bu sahədə aparılan məqsədyönlü fəaliyyətin məntiqi davamı sayıla bilər.

Ölkə idmançılarının beynəlxalq yarışlarda qazandıqları nailiyyətlər 1997-ci ildə dahada yüksək olmuş, ötən illərlə müqayisədə irəliləyiş rəqəmlərdə öz əksini tapmışdır.

Həmin ildə ölkəmizdə beynəlxalq səviyyəli yarışlarda 54 qızıl, 45 gümüş və 37 bürünc medal gətirilmişdir. 1997-ci ildə İ.Əliyev başda olmaqla Milli Olimpiya Komitəsinə yeni rəhbərliyin seçilməsi ölkəmizdə idmanla bağlı olan bu iki təşkilatın birgə fəaliyyətinə və qazanılan uğurların artmasına xeyli kömək etmişdir.

1998-ci ildə Nazirliyin məqsədyönlü fəaliyyəti öz səmərəsini vermiş və həmin il idmançılarımız Azərbaycana 168 medal (60 qızıl, 45 gümüş, 63 bürünc) gətirmişlər.

Həmin ilin may ayında ölkəmizdə ilk dəfə olaraq Yeniyetmələrin Respublika Oyunları keçirilib.

Ötən illərdə Gənclər və İdman Nazirliyi təşəbbüsü ilə keçirilmiş onlarla vətənpərvərlik, Müasirlik və.s. mövzusunda, eləcə də dövlətimizin müsətəqilliyi ilə bağlı gənclər arasında keçirdiyi bir çox tədbirlər nazirliyin ölkənin və gəncliyin inkişafı namını apardığı siyasətin tərkib hissəsi olaraq bütün hallarda ictimaiyyət tərəfindən alqışlanmışdır.

Ə.Çoudrinin şərafinə həsr olunmuş ənənəvi 4-cü Beynəlxalq turnirin, həmçinin boks üzrə yeniyetmələr arasında Avropa çempionatının məhz Azərbaycanda keçirilməsi və həmin möhtəbər yarışda 4 qızıl, 1 gümüş, 4 bürünc medal əldə edən ölkəmizin komanda hesabında 24 ölkə arasında 2-ci yeri tutması idmanımızın böyük uğurlarından sayılmalıdır.

Bundan başqa boks üzrə 2001-ci ildə sərbəst güləş üzrə Dünya və Avropa çempionatının bakıda keçirilməsi beynəlxalq federasiyanın bu sahədə ölkəmizə üstünlük verməsi respublikamız üçün böyük siyasi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ümumillikdə isə 1997-ci ildə idmançılarımız vətənə 70 qızıl, 45 gümüş, 51 bürünc medal gətiriblər.

1998-ci ildə ölkənin idman fəaliyyəti Avstraliyanın Sidney şəhərində keçiriləcək XXVII Yay Olimpiya Oyunlarına idmançılarımızın yüksək səviyyədə hazırlanmasına yönəldilmişdir.

Milli Olimpiya Komitəsi ilə birlikdə bu yöndə həyata keçirilən tədbirlərin Sidneydə öz layiqli sonluğunu tapması hər bir Azərbaycan vətəndaşının ən böyük arzularından idi.

Olimpiadada iştirak etmək üçün idmançılarımız 31 lisenziya qazandı. Gənclər, idman və Turizm Nazirliyi ilə Milli Olimpiya Komitəsinin birgə səyləri nəticəsində dörd idmançımıza sərbəst iştirak kartı verildi.

2000-ci ildə Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyində bütün fəaliyyət sahələrində iş üslubunun müasirləşməsi üçün proqramlar həyata keçirilmişdir. Tam kompüterləşdirilməsi və internet şəbəkəsindən geniş istifadə etməsi, nazirliyin dünya informasiya məkanında öz yerini tutmasına əyani sübutdur.

Hazırda idmançılarımız beynəlxalq yarışlarda uğurlu çıxışlarını davam etdirərlər. 2000-ci ildə idmançılarımız dünya və Avropa birinciliklərində, həmçinin kubok yarışlarında 105 medal (41 qızıl, 30 gümüş və 34 bürünc) qazanıblar. Sidney olimpiya oyunlarında idmançılarımız 2 qızı və 1 bürünc medal qazandı. Ölkəmiz olimpiadada iştirak edən ölkələr arasında 34-cü yeri tutdu. Cənubi Qafqaz ölkələri arasında Azərbaycan ən yüksəkdə durmuşdur. Gürcüstan 60-cı, Ermənistan respublikası isə 80-ci yerlə kifayətləndilər.

AZƏRBAYCANDA TURİZM.

2001-Cİ İL iyun ayında Ümumdünya Turist Təşkilatının Avropa üzrə regionlar nümayəndəsinin köməkçisi ANDREY Şlevkov Azərbaycana həmin təşkilatdan gələn ilk turist mütəxəssisi idi.

Gənclər, İdman və Turizm Naziri Ə. Qarayev ona ölkəmizdə aparılan struktur islahatlardan, Azərbaycanda turizmin inkişafı üçün təbii və tarixi şəraitin mövcudluğu və beynəlxalq təəccübə ehtiyac duyulduğunu bildirdi. Bunun üçün Ümumdünya Turist Təşkilatına üzv olmağımız respublika üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qonaq şəhərin Şəhidlər xiyabanında oldu, A. Şlevkov ölkədə fəaliyyət göstərən turizm şirkətlərinin nümayəndələri üçün turizm marketinqi üzrə xüsusi seminar keçirmişdir.

Azərbaycan turizmin inkişafında məqsəd turizm sənayesini iqtisadiyyatın yüksək gəlir gətirən sahəsinə çevirməkdən sosial və ekoloji tələblərə cavab verəcək yüksək səmərəli və rəqabət qabiliyyətli turizm kompleksinin yaratmaqdan, GÖSTƏRİLƏN turizmə xidmətlərinə Azərbaycan və xarici turistlərin tələbatlarını təmin etməkdən, yeni iş yerlərini açmaqdan və respublika iqtisadiyyatının turizmlə bağlı digər sahələrində dövlətin büdcəsinə gəlir gətirməkdən ibarətdir.

Azərbaycanda mövcud olan təbii mineral su və müalicəvi palçıq mənbələri, Xəzərin sahilində yerləşən səfalı yerlər birgə, İSTİSU, qalaatlı, naftalan və s. kimi sanatoryalar istirahət evləri, müalicə və sağlamlıq ocaqları turizmin inkişafına böyük imkanlar açır.

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ QURULTAYI..

2001-ci il noyabr ayında respublikamızda keçirilmiş dünya azərbaycanlılarının I Qurultayı XALQIMIZIN TARİXİNDƏ son dərəcə əhəmiyyətli olan hadisədir.

Qurultayda iştirak etmək üçün dünyanın hər yerindən ölkəmizə gələn həmvətənlilərimiz arasında idmançılar və idman xadimləri də az deyildi.

Qurultayın gedişində fəaliyyət göstərən “Gənclik və idman” bölməsi öz işini MOK – un yeni inzibati binasında davam etdirdi. ABŞ-ın, Almanya, Danimarka, Latviya, Rusiya, Belarus, Ukrayna, Gürcüstanın və eləcə də ölkəmizin tanınmış idman xadimləri bu tədbirdə iştirak edirdilər.

Ə. QARAYEV Respublikamızda idman sahəsindəki və Sidney olimpiadasındakı əldə etdiyimiz müvəffəqiyyətlərdən danışdı.

O, qey etdi ki: “ SON 3 İLDƏ İDMANÇILARIMIZ AVROPA VƏ DÜNYA ÇEMPİONATLARINDA, ELƏCƏDƏ DİGƏR MÖTƏBƏR BEYNƏLXALQ YARIŞLARDA KİFAYƏT QƏDƏR MEDAL QAZANIBLAR. BUNLARIN HAMISI

MÜSTƏQİLLİYİN BƏHRƏSİ VƏ İDMANA DÖVLƏT QAYĞISIDIR.” Yığıncaqda Olimpiya çempionu Z.MEFtəədtinova (azərbaycan),M.Qasimov,H.Qayavə başqaları qurultayın əhəmiyyətindən danışıdılar.Toplanışda belə bir təklif irəli sürdülər ki, “ DÜNYA AZƏRBAYCANLILARIN OLİMPİADASI KEÇİRİLSİN”. Bu yığıncaqda ikiqat olimpiya çempionu İ. Məmmədov, Emil və Rüfət İsrafilbəyovlarda iştirak etmişdir. Onlar Amerikada tanınmış boksçulardır.

MÜASİR REGIONAL İDMAN HƏRƏKATI.

1. CƏNUB – ŞƏRQİ ASIYA ÖLKƏLƏRİNİN OYUNLARI.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra BEYNƏLXALQ Olimpiya Komitəsinin üzvü SONDİNİN (Hindistan) inadkar təşkilatçılıq cəhdləri sayəsində 13.02.1949-cu ildə “ASIYA OYUNLARI ” assosiasiyası yaradıldı.

Bu assosiasiya idman əlaqələrinin inkişafına yönəldilmiş əsaslı plan hazırladı. Assosiasiyanın əsas məqsədi aşağıdakılar idi:

- A) Asiya ölkələrində idmanın səviyyəsini artırmaq məqsədi ilə yarışları sisteməlik təşkil etməklə göstərilən ölkələrin Olimpiya oyunlarında və digər beynəlxalq yarışlarda daha uğurlu iştirakına kömək göstərmək;
- B) idmana olan marağı daha geniş miqyasda artırmaq, eyni zamanda həmin ölkələrin xalqlarına öz fiziki qabiliyyətlərini artırmağa imkan yaratmaq ;
- C) Assosiasiyaya üzv olan ölkələr arasında qarşılıqlı anlaşma və könüllülük zəminində olan münasibətlərin yaranmasına kömək etmək.

1951-ci ildə bu proqram əsasında Olimpiya oyunlarının proqramı üzrə Asiya oyunlarının keçirilməsi bərpa edildi. Bu oyunlarda müntəzəm olaraq Əfqanıstan ,Hindistan,İndonezya, İran,Nepal,Sinqapur,Tayland,FLİPPİN, Seylon və Yaponyanın idmançıları iştirak edirdilər bəzən isə onlara Asiyanın sosialist ölkələrinin ,Azərbaycan eləcə də Tayvan və Honqonk idmançıları qoşulurdular. 1962-ci ildə Cakartada keçirilən oyunlara Tayvan və İsrail idmançıları dəvət olunmadıqları üçün Beynəlxalq olimpiya komitəsi onların rəsmi statusunu tanımadı. Mütəxəsislərin rəyinə görə müharibədən sonrakı dövr Asiya regional oyunlarına kriket və beysbolla yanaşı, futbol və voleybolun yayılmasının daha geniş vüsət alması ilə xarakterik id. Nümunəvi çıxışlar çərçivəsində isə yerli adətlər və xalq oyunları ilə bağlı müxtəlif növ yarışlar keçirildi. Bununla ələqədar artırmaqda olan maddi çətinliklər üzündən təşkilat komitəsi oyun proqramlarının ixtisarı haqqında düşünsə də bir nəticə əldə edə bilmədi. Keçirilən bütün oyunlarda Yaponya idmançıları üstünlüyü əldən vermirdilər. 1950-ci illərin axırlarında idmanın digər ölkələrə nisbətdə daha az inkişaf etdiyi dövlətlərdə CƏNUBU-ŞƏRQİ Asiyz oyunları tədid edildi. İdman hərəkatının inkişaf etdirmək məqsədi ilə yanaşı təşkilatçılar bu oyunların yaranma səbəblərini , hər şeydən əvvəl,kiçik ölkə idmançılarının maddi çətinliklər üzündən hətta Asiya oyunlarında belə iştirak edə bilməməsi ilə ələqələndirdilər. Eyni zamanada , onlar təşkilatı çətinliklərlə üzləşməmək üçün bu oyunlara iştirakının beynəlxalq

konfliktlərə səbəb ola biləcək ölkələrin (KXDR,VSR) idmançılarını dəvət etməyəcəklərində elan etdilər.

İlk Cənubi-Şərqi Asiya oyunları 1959-cu ildə Tailandın paytaxtı BANKOQDda keçirildi. Yarışın proqramına atletika, atıcılıq,voleybol, stolüstü tennis ,badminton basketbol,boks,veloidman,futbol, üzgüçülük,və ağır atletika, idman növləri daxil idi.

II Oyunlar isə 1961-ci ildə RANQUNDA keçirildi və orada Birma ,Kamboca ,Laos,Malayziya , Sinqapur, Tailand və cənubi Vyetnam idmançıları iştirak etdilər . Beynəlxalq Atletika İttifaqının İndoneziya(BAİİ) əleyhinə yönəldilmiş sanksiyasına görə Kamboca özünün III cənubi-şərqi Asiya oyunlarını keçirmək hüququndan imtina etdi. Dəqiq desək Asiya oyunları Federasiyasının nizamnaməsini pozduğuna görə BOK İndonezyaya xəbərdarlıq etməklə faktiki olaraq CAKARTA oyunlarına hamilik etməkdən imtina etdi. BOK və İndonezya rəhbərləri arasındakı mübarizəyə Çin Xalq Respublikasının (ÇXR)qarışması isə Asiya oyunları iştirakçıları arasında yeni parçalanmaya səbəb oldu.

1963-cü ilin payızında CAKARTA BOK-la rəsmi əlaqəsi olmayan ölkələrin idmançılarını dəvət etməklə I QANEFQ oyunlarını təşkil etdi. Buna cavab olaraq BOK bu oyunlarda iştirak edən ölkələrin dmançılarının 1964-cü ildə Tokioda keçirilən olimpiya oyunlarında iştirakına icazə vermədi. QANEFQ-nun II oyunları 1966-cı ildə Pnompendə keçirildi.

III oyunların 1969-cu il Pekin-də keçirilməsi planlaşdırılmışdı. Lkin bu zaman idman yarışlarının keçirilməsi əleyhinə yönəldilən mədəni inqilab həmin oyunların təşkilinə mane oldu.

1.1 PANAFRİKA OYUNLAR

Kubertenin panafrika oyunları haqqındakı ideyaları yalnız müstəmləkəçilik sisteminin ləğvindən sonra həyata keçirilə bilirdi.Bu ideyaların gerçəkləşməsini eyni zamanda Afrika qitəsində baş verən daxili ziddiyyətlər və neokolonist meyillər çətinləşdirirdi.1950-ci illərdə Afrika idman aləminə aid olan 2 tədbir(I Misir,II Fransa tərəfindən)həyata keçirilmişdi.Axıncı tədbir Şarl dö Qolun Afrika siyasəti ilə bağlı idi və 1959-cu ildə həmin hökumətin dəstəyi ilə fransız Milli Həmrəylik Oyunları təsis edildi.I Fransız Milli Həmrəylik Oyunları 13-19 aprel 1959-cu tarixdə Tonanarivdə keçirildi.Bu oyunların ilk iştirakçıları Fransa onun keçmiş müstəmləkə ölkələrinin “Brazzavil qrupu”adlanan mühacirləri oldu.Yarışlarda 8 idman növü üzrə 800 idmançı iştirak edirdi.Lakin azadlıq mübarizəsinin güclənməsi nəticəsində bu birlik dağıldı və yalnız 2 il sonra Abidcanda”FRANK DİLLİ ÖLKƏLƏRİN OYUNLARI” adı altında II oyunlar”AFRİKA DOSTLUQ OYUNLARI”adı altında 1963-cü ildə isə Dakarda III oyunlar keçirildi.Adların bu cür tez-tez dəyişdirilməsi eyni vaxtda həm xalqların müstəqillik uğrunda mübarizəsini,həmdə müsəmləkəçiliyin incə mədəniyyət metodlarını əks etdirirdi.Qeyd etmək lazımdır ki,III oyunlarda fransızlarla bərabər 23 ölkənin 3000 idmançısı iştirak edirdi.Onların arasında Əlcəzair,Tunis,Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin idmançıları da var idi

4.3. XIX QIŞ OLİMPİYA OYUNLARINDA AZƏRBAYCAN İDMANÇILARININ İŞTİRAKI.

XIX Qış olimpiya oyunları 2002-ci ilin fevralında ABŞ-ın Yuta ştatının paytaxtı SOLT LEYK sitidə “Duzlu göl şəhərin” DƏ KEÇİRİLMİŞDİR. Dəniz səviyyəsindən 1320m yüksəklikdə yerləşən bu şəhər 4 tərəfdən dağlarla əhatə olunmuşdur. Ətraf dağlardan ən uca zirvə 3553m hündürlüyündədir. Fevralın 8- də 24-dək davam edən SOLTLEYK SİTİ oyunlarında 7 idman növü üzrə 78 yarış keçirildi. Bu olimpiyada birdə ona görə yadda qalacaq olacaq ki BOK-un yeni prezidenti JAK ROQ-un rəhbərlik etdiyi ilk olimpiyada idi. Burada nemayəndə heyətimiz 4 nəfərlə Azərbaycanı ikinci dəfə Qış Olimpiya oyunlarında təmsil edirdi. Ölkəmiz iki idman növü –konki sürmə, və dağ xizəyi üzrə üç yarışda təmsil olundu. Azərbaycan idmançıları S.RILOV kişilər arasında fiqurlu konki sürmə üzrə yarışlarda iştirak etmək hüququnu 2001-ci ilə VANKUVERDƏ keçirilmiş dünya çempionatında 13-cü yertutaraq qazanmışdı. Fiqurlu konki sürmənin idman rəqsləri yarışında respublikamızı K. FREZER VƏ İ.LUKANİN təmsil etmişdir. İQOR bakıda anadan olmuşdur. Azərbaycan rəqs cütü 2002-ci ilin yanvarında LOZANNADA keçirilmiş avropa çempionatında 13-cü yer tutaraq Solt Leyk Sitiyə lisenziya qazanmışdılar. Dağ xizəyinin slalom növü də ölkəmizi E. İsakov təmsil etdi. 22 yaşlı Elbrus ötən ilin sonunda İtalyanın Panpiado şəhərində keçirilmiş slalom yarışlarında lisenziyaya sahib olmuşdu. Ənənəyə görə Yunanıstan nümayəndə heyəti stadionla 1-ci daxil oldu. Paradda iştirak edən ölkələr əlifba sırası ardıcılığı ilə stadionla daxil oldular. Stadionla sonucunu ən böyük sayda 236 nəfərlə təmsil olunan ev sahibləri-ABŞ idmançıları girdilər. Sayca böyük olan ikinci komanda Almaniya idi. Açıqlaş mərsimini stadionla toplaşmış 56000 tamaşaçı ilə yanaşı, dünyanın 3,5 milyard sakini televizya ilə izləyirdi. Azərbaycan idmançılarından fizurlu konki sürən S.Rılov yarışlara ilk qatıldı. 28 ölkənin idmançılarından iştirak etdiyi bu yarışda atletimiz imkanlarından aşağı səviyyədə çıxış edərək 24-cü yeri tutdu. Fiqurlu konki sürmənin idman rəqsləri yarışlarında iştirak edən Azərbaycan idmançıları K.FREZER və İ.LUKANİN qısa, məcburi və sərbəst çıxışlarından sonra 32 ölkənin nümayəndələri arasında 17-ci yeri tutdular. Bu gənc idmançılarımız üçün uğurlu nəticə sayıla bilər. E. İSAKOV slalom yarışında cəddə məsafənin yarısını keçə bildi. İdmançımız növbəti döngələrin birində yarış xəttindən kənara çıxdığına görə yarış dayandırılmış oldu. Qeyd etmək lazımdır ki SOLT LEYK SİTİ də slalom yarışlarında iştirak edən 78 idmançının 32-si məsafəni axırdək keçə bilmədi. Mütəxəssislər bunun səbəbini slalom yarışının keçirildiyi yerdə havanın çox soyuqluğu nəticəsində qar örtüyünün həddən artəq möhkəm olması ilə əsaslandırıldılar.

XIX QIŞ OLİMPİYA OYUNLARI

YERLƏR CƏMİ	ÖLKƏLƏR	MEDALLAR			
		QIZL	GÜMÜŞ	BÜRÜNC	
I	ALMANYA	12	16	7	35
II	NORVEÇ	11	7	7	25
III	ABŞ	10	14	11	35
26-77 yerlər	AZƏRBAYCAN	-	-	-	-

4.RESPUBLİKADA YENİ OLİMPİYA KOMPLEKSLƏRİ.

21 oktyabr 2000-ci il tarixində Bakı şəhərində Milli Olimpiya Komitəsinin tikdirdiyi yeni olimpiya idman kompleksinin açılış mərasimi oldu. Açılış mərasimində Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev, Avropa Olimpiya Komitəsinin prezidenti JAK ROQ və AOK-un baş katibi MARIO PASKANTENİ iştirak etmişlər. Ölkəmizin bütün dövlət və hökumət rəsmiləri gözəl üslubda və dizaynda müasir standartlara uyğun olaraq inşa edilmiş kompleksin açılış mərasimində iştirak etmişlər.

MOK-un prezidenti açılışda iştirak edənləri salamlayıb, kompleks haqqında geniş məlumat vermişdir.

AOK prezidenti JAK ROQ ölkəmizi nümayəndə heyəti və AOK rəhbərliyi adından təbrik etmişdir.

Sonra prezident H.Əliyev geniş nitq söyləyərək öz xeyir-duasını vermişdir:

“Hörmətli cənab JAK ROQ xanım ROQ, hörmətli cənab MARIO.P MƏN sizi Azərbaycanda səmimi qəlbədən salamlayıram. Sizin ilk dəfə ölkəmizə gəlişinizi, bir tərəfdən Azərbaycan MOK-un naliyyətləri ilə bağlı olduğunu düşünürəm. İkinci tərəfdən də bunun daha çox sizin Azərbaycana, BİZİM ÖLKƏMİZƏ, xalqımıza, idmanımıza diqqətiniz kimi qəbul edirəm. Mən bu gün sizinlə çox böyük sevin hissi ilə görüşdüm. Ümumiyyətlə gənclərlə görüşmək hər bir insanı sevindirir, mənə isə xüsusi olaraq sevindirir. BU cür gözəl bir kompleksin yaranması təbiidir ki, Azərbaycanda quruculuq, yaradıcılıq işlərinin nümunəsidir. Biz bu quruculuq işlərini gələcəkdə aparacağıq.”

MOK-UN inzibati binası 27 mart 2001-ci il tarixində Bakıda açılış mərasimi olmuşdur. Bu Azərbaycan idmanının inkişafına və Avropa ölkələri üçün böyük örnək dərsi idi. Bunu bir neçə dəfə AOK-un prezidenti J.ROQ təkrar etmişdir.

MOK-un yeni inzibati binasının açılışında Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Ə Çıxış etmişdi:

“ 2001-ci ildə MOK-un yeni icraiyyə komitəsi seçilib işə başladığı az vaxtda Azərbaycan MOK-u öz varlığını nümayiş etdirdi. Bu həm ölkə daxilində, həm də dünya miqyasında Azərbaycan idmançılarının müxtəlif yarışlarda əldə etdikləri müsbət nəticələrin müstəqi Azərbaycan üçün nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir. Azərbaycan milli olimpiya komitəsi beynəlxalq olimpiya komitəsində, Avropa olimpiya komitəsində və başqa beynəlxalq idman təşkilatlarında təmsil olunublar. Biz ölkəmizdə bədən tərbiyəsi və idmanın kütləviləyinə nail olmalıyıq. Bu Azərbaycan vətəndaşlarının hər tərəfli gələcəyi üçün təməldir. Onlar üçün lazımı şərait yaradılmalıdır. Lakin sərbəst iqtisadiyyat, baza q iqtisadiyyatı dövründə, özəlləşdirmə prosesi dövründə onun gələcəyini nəzərə alsaq, dövlətin imkanları məhdudlaşır. Amma sərbəst fəaliyyət göstərən həm komersiya təşkilatlarının, həm ictimai təşkilatların həm də müxtəlif təşkilatların imkanları genişlənir. Biz bu şəraitə uyğunlaşmalıyıq və təşəbbüskarlıq nümayiş etdirməliyik. Mən bütün təşkilatları-həm dövlət, həm də qeyri dövlət təşkilatlarını, biznes aləmi-hammını Azərbaycanın gələcəyi üçün vacib olan bu böyük işə dəvət edirəm və çağırıram. Güman edirəmki, mənim bu səsim eşidəcək...”

İNDİ bazar iqtisadiyyatı dövründə bəzi insanlar şəxsən çox zənginləşirlər. Qazanclarının bir hissəsini bu işlərə ayırırlar. Bu daha da böyük xeyirxahlıq olar.

Ona görə də mən sizi dəvət edirəm ki milli olimpiya komitəsinin bu təşəbbüsünə qoşulasınız... kim bunu edə bilir və bunu qiymətləndirir özünün şəxsi imicini yox sadəcə şəhərimiz, ölkəmizin xalqımızın inkişafı naminə edir, bu təbiidirki əsl

vətəndaşlıqdır,əsl yüksək insani keyfiyyətdir. Birdə ki bu gözəl memarlıq abidəsidir,Şəhərimizi gözəlləşdirir.Hər yaranan obyekt xalqa qalır millətə qalır. Azərbaycanın bu sahədə böyük potensial imkanları vardır. Sadəcə bu potensialı indiyə qədər hərəkatə gətirən olmamışdır.”

MAŞTAĞA: 2001-Cİ İL ölkə idmanı üçün bir çox əlamətdar hadisələrlə yadda qaldı. Həmin ilin dekabrın 29 da Maştağa qəsəbəsində yeni olimpiya kompleksinin açılış mərasimində prezident H.Əliyev çıxış edib.Milli Olimpiya komitəsinin təşəbbüsü ilə yeni tikilən kompleks müsiri tələblərə tam cavab verir.Olimpiya çempionu Namiq Abdullayev, Maştağa qəsəbəsindən olan milli məclisin deputatı Ə. Məmmədova göstərilən diqqətə görə öz millədarlığını bildirdilər. MOK prezidenti İ.Əliyev ölkə başçısına kompleks barədə ətraflı məlumat verdi. İdman mərkəzinin ərazisində müasir basketbol,mini- futbol,tennis ,atletika meydançaları idman salonları və yeni salınmış istirahət parkı gələn qonaqların və ismənçilərin xoşuna gəlmişdir. Bunun üçün prezident H.Əliyev MOK-prezidenti İ.Əliyevə bu kompleksin tikilməsinə görə təşəkkür etmişdir.

NAXÇIVAN: 15 İYUN 2002-Cİ İL tarixində burada MOK-un prezidenti İLHAM Əliyevin təşəbbüsü ilə tikilmiş yeni olimpiya kompleksinin açılış mərasimi olmuşdur.

Respublika prezidenti H.Əliyev açılış mərasimi çıxışında bildirmişdir ki:
“... BU çox əlamətdar bir hadisədir ... siz bu olimpiya kompleksinin Naxçıvan üçün nə dərəcədə faydalı olduğunu bir neçə müddətdən sonra daha yaxşı qiymətləndirə biləcəksiniz.”
Bu kompleksin Azərbaycan MOK –si tərəfindən Naxçıvan üçün böyük hədiyyə olduğunu vurğuladı.

“ BU Cür komplekslər maştağada, Gəncədə tikilmiş və Lənkəranda, Şəkiddə, Qubadada tikilir. İndi Azərbaycanda idmanın ,bədən tərbiyəsinin böyük maddi texniki bazası yaranıb. Bütün bunları MOK öz vəsaiti hesabına tikdirmişdir.”

Müasir beynəlxalq tələblərə uyğun inşa edilmiş bu komplekslərdə qısa bir müddətdə bir çox növlər üzrə respublika və beynəlxalq miqyaslı yarışlar keçirmək mümkündür.

MOK-un prezidenti İLHAM ƏLİYEV Naxçıvanda yeni müasir dünya standartlarına cavab verən olimpiya kompleksinin açılışını Azərbaycan tarixində çox əlamətdar gün hesab edilmişdir. Son 5 il ərzində idmançılarımız müxtəlif beynəlxalq yarışlarda – Avropa və dünya çempionatlarını , olimpiya oyunlarında 800-dən çox medal qazanmışlar. Onlardan 291-qızıl medaldır.